

DZIENNIK URZĘDOWY

WOJEWÓDZTWA ZACHODNIOPOMORSKIEGO

Szczecin, dnia 13 października 2022 r.

Poz. 4418

UCHWAŁA NR XLVI/375/2022 RADY MIEJSKIEJ W TRZCIŃSKU-ZDROJU

z dnia 30 września 2022 r.

w sprawie przyjęcia „Programu opieki nad zabytkami Gminy Trzcianko-Zdrój na lata 2022-2025”

Na podstawie art 18 ust. 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 roku o samorządzie gminnym (t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 559 ze zm.) oraz art. 87 ust. 3 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 840) Rada Miejska w Trzcianku - Zdroju uchwala, co następuje:

§ 1. Przyjmuje się „Program opieki nad zabytkami Gminy Trzcianko-Zdrój na lata 2022-2025”, zgodnie z załącznikiem do niniejszej uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Burmistrzowi Gminy Trzcianko-Zdrój.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie po upływie 14 dni od dnia publikacji w Dzienniku Urzędowym Województwa Zachodniopomorskiego

Przewodniczący Rady Miejskiej w Trzcianku-Zdroju

Robert Kowalski

Załącznik do uchwały Nr XLVI/375/2022
Rady Miejskiej w Trzciesku-Zdroju
z dnia 30 września 2022 r.

GMINA TRZCIŃSKO-ZDRÓJ

WOJ. ZACHODNIOPOMORSKIE

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI

na lata 2022-2025

Druga edycja programu

Opracowanie:

Kazimiera Kalita-Skwirzyńska Czesław Skwirzyński

Szczecin 2022

SPIS TREŚCI	Strona
1.	
2. Podstawa prawna i cele opracowania Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami	5
3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce	5
3.1. Przedmiot ochrony – definicja zabytku	6 - 7
3.2. Formy ochrony zabytku	7 - 9
3.3.	
3.4. Rozporządzenia do ustawy zasadniczej	9 - 12
3.5. Ustawy inne zawierające uregulowania prawne dotyczące zabytków	12 - 15
3.6.	
4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego. Strategiczne cele polityki państwa, województwa i powiatu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami	w zakresie 16
4.1 Polityka państwa	16 - 19
4.2 Polityka województwa	19 - 20
4.3 Polityka powiatu	20 - 21
5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego Gminy Trzcieżsko Zdrój	22
5.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy	22 - 23
5.2. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy	23
5.2.1. Zarys historii obszaru gminy Trzcieżsko- Zdrój	23 - 27
5.2.2. Krajobraz kulturowy	27
5.2.3. Zabytki nieruchome	28 - 30
5.2.4. Zabytki ruchome	31
5.2.5. Zabytki archeologiczne	31
5.2.6. Zabytki w zbiorach muzealnych i innych	32
5.2.7. Dziedzictwo niematerialne	32
5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony	33
5.4. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków	33 - 34
5.5. Zabytki o największym znaczeniu dla gminy	34 - 37
6. Ocena stanu zachowania dziedzictwa kulturowego gminy. Analiza szans i zagrożeń	37 - 38
7. Założenia programowe	38 - 48

		1
7.1. Graficzne przedstawienie założeń programowych	41 - 4	3
8. Instrumentarium Realizacji programu opieki nad zabytkami	44	
9. Kryteria oceny realizacji programu opieki nad zabytkami	45	
10. Źródła finansowania programu opieki nad zabytkami	46 - 5	0
11. Realizacja i finansowanie przez gminę zadań z zakresu ochrony zabytków	50 - 5	1

12. ZAŁĄCZNIKI

Załącznik nr 1 - Wykaz obiektów wpisanych do rejestru zabytków (wg. aktualnych danych z Wojewódzkiego Urzędu Konserwatora Zabytków).

Załącznik nr 2 - Wykaz obiektów pozostających w wojewódzkiej ewidencji zabytków (wg. aktualnych danych z Wojewódzkiego Urzędu Konserwatora Zabytków).

Załącznik nr 3 - Zaktualizowany wykaz obiektów wpisanych do Gminnej Ewidencji Zabytków gminy Trzcińsko-Zdrój.

1. WSTĘP

Niniejsze opracowanie jest drugą edycją Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Trzcіńsko-Zdrój na lata 2022-2025, zwany dalej „GPONZ 2022-2025”. Przedmiotem opracowania jest dziedzictwo kulturowe w granicach administracyjnych gminy. Celem opracowania jest określenie zasadniczych priorytetów, kierunków działań i zadań na rzecz ochrony i opieki nad zabytkami a w konsekwencji zachowanie wartościowych zasobów dziedzictwa kulturowego i powstrzymanie procesów degradacji krajobrazu kulturowego.

Program opracowano w oparciu o:

- Studium Uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Trzcіńsko - Zdrój. Tekst jednolity. Załącznik 1 do uchwały Nr XXXVII/278/2021 Rady Miejskiej w Trzcіńsku-Zdroju z dn.29.10.2021 r.
- Gminną Ewidencję zabytków opracowaną w 2011 r.
- Gminny program opieki nad zabytkami – poradnik metodyczny. Praca zespołowa. Krajowy Ośrodek Badań i Dokumentacji Zabytków Warszawa 2008r. Ustawę o Ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t. j. Dz. U. z 2021 r. poz.710).

W opracowaniu omówiono uwarunkowania prawne, zewnętrzne i wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego. Przedstawiono charakterystykę i analizę stanu zachowania zabytkowych obszarów i obiektów z terenu miasta i gminy Trzcіńsko-Zdrój. Omówiono założenia do programu opieki nad zabytkami dla gminy Trzcіńsko - Zdrój oraz określono długofalowe priorytety i kierunki oraz zadania do realizacji w okresie 2022-2025. Nową edycję programu wykonano łącznie z aktualizacją gminnej ewidencji zabytków; stanu zachowania, propozycji wykreśleń i nowych wpisów.

2. PODSTAWA PRAWNA I CELE OPRACOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Tryb sporządzania oraz cele gminnego programu opieki nad zabytkami określa ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami uchwalona 23 lipca 2003 roku (tekst jednolity Dz. U. z 2022 r. poz. 840). Z ustawy wynika, że sporządzanie GPOnZ należy do ustawowych obowiązków samorządu gminnego – burmistrza. Sporządza się go na okres 4 lat. Program przyjmowany jest uchwałą Rady Miejskiej. Przed uchwaleniem Program przedstawia się Wojewódzkiemu Konserwatorowi Zabytków do zaopiniowania. Burmistrz obowiązany jest do sporządzania, co 2 lata, sprawozdania z realizacji Programu. Uchwalony program podlega publikacji w Dzienniku Urzędowym Województwa Zachodniopomorskiego.

Cele gminnego programu opieki nad zabytkami definiuje art. 87 ust. 2 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej.

Zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenia do poprawy stanu ich zachowania.

Wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego.

Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych.

Wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami.

Określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem zabytków.

Podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

3. UWARUNKOWANIA PRAWNE OCHRONY ZABYTKÓW I OPIEKI NAD ZABYTKAMI W POLSCE

Podstawowym dokumentem prawnym określającym przedmiot, formy i zasady ochrony zabytków i opieki nad nimi jest Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z 23 lipca 2003 r. t. j. Dz. U. z 2022 r. poz.840 i akta wykonawcze.

3. 1. Przedmiot ochrony – definicja zabytku

Zabytek - nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich część lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związana z jego działalnością i stanowiąca świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, którego zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową;

zabytek nieruchomy – nieruchomość, jej część lub zespół nieruchomości, posiadających cechy j. w.;

zabytek ruchomy – rzecz ruchoma, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, posiadających cechy j. w.; są to w szczególności dzieła sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej, kolekcje stanowiące zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje, numizmaty oraz pamiątki historyczne, a zwłaszcza militaria, sztandary, pieczęcie, odznaki, medale i ordery,

zabytek archeologiczny - zabytek nieruchomy, będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem; a w szczególności cmentarzyska, kurhany,

historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny - przestrzenne założenie miejskie lub wiejskie, zawierające zespoły budowlane, pojedyncze budynki i formy zaprojektowanej zieleni, rozmieszczone w układzie historycznych podziałów własnościowych i funkcjonalnych, w tym ulic lub sieci dróg; a w szczególności cmentarze, parki, ogrody i inne formy zaprojektowanej zieleni,

historyczny zespół budowlany - powiązana przestrzennie grupa budynków wyodrębniona ze względu na formę architektoniczną, styl, zastosowane materiały, funkcję, czas powstania lub związek z wydarzeniami historycznymi; w tym dzieła architektury i budownictwa, oraz dzieła budownictwa obronnego,

krajobraz kulturowy - przestrzeń historycznie ukształtowana w wyniku działalności człowieka, zawierająca wytwory cywilizacji oraz elementy przyrodnicze;

otoczenie zabytku - teren wokół lub przy zabytku wyznaczony w decyzji o wpisie tego terenu do rejestru zabytków w celu ochrony wartości widokowych zabytku oraz jego ochrony przed szkodliwym oddziaływaniem czynników zewnętrznych.

Ponadto, zgodnie z art.6, ust.1 „ustawy 2003” opiece i ochronie podlegają bez względu na stan zachowania:

- miejsca upamiętniające wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
- wytwory i obiekty techniki a zwłaszcza urządzenia, środki transportu oraz maszyny i narzędzia świadczące o kulturze materialnej, charakterystycznej dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentujące poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego, oraz kopalnie, huty, elektrownie i inne zakłady przemysłowe,
- materiały biblioteczne, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach, instrumenty muzyczne,
- wytwory sztuki ludowej i rękodzieła oraz inne obiekty etnograficzne,
- zabytki niematerialne takie jak: nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej (art. 6, ust. 2 ustawy).

3. 2. Formy ochrony zabytków

1. Wpis do rejestru zabytków.

Należy do kompetencji wojewódzkich konserwatorów zabytków, decyzje o wpisie podejmowane są z urzędu lub na wniosek posiadacza zabytku.

1. Wpis na listę Skarbów Dziedzictwa dla cennych zabytków ruchomych (Ustawa z dn. 10 lipca 2016 r. Dz. U. poz. 1330).

Wpisu dokonuje się na podstawie decyzji wydanej przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego z urzędu lub na wniosek właściciela zabytku ruchomego.

2. Uznanie za pomnik historii (Art. 15 ustawy 2003- na mocy rozporządzenia Prezydenta RP) Ust.1 określa, iż Prezydent RP, na wniosek ministra właściwego ds. kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w drodze rozporządzenia, może uznać za Pomnik Historii zabytek nieruchomy wpisany do rejestru zabytków; Ust. 2 - precyzuje, iż wniosek może zostać złożony po uzyskaniu opinii Rady Ochrony Zabytków; Ust. 3 - przewiduje możliwość cofnięcia uznania za Pomnik Historii, w trybie przewidzianym dla jego uznania; Ust. 4 - przewiduje możliwość przedstawienia Komitetowi Dziedzictwa Światowego wniosku o wpis Pomnika Historii na „Listę dziedzictwa światowego” w celu objęcia tego pomnika ochroną na podstawie Konwencji w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturowego i naturalnego, przyjętej w Paryżu w dniu 16.11.1972 r. (Dz. U. z 1976 r., Nr 32, poz. 190 i 191).

3. Utworzenie parku kulturowego (Art. 17 „ustawy 2003”). Rada gminy, po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków, na podstawie uchwały, może utworzyć park kulturowy w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej.

4. Zgodnie z art. 18 „ustawy 2003”, ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się przy:

- sporządzaniu i aktualizacji koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;
- strategii rozwoju województw, planów zagospodarowania przestrzennego województw;
- planowaniu zagospodarowania przestrzennego morskich wód wewnętrznych;
- morza terytorialnego i wyłącznej strefy ekonomicznej;
- analizie i studium z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, strategii rozwoju gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego;
- decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy;
- decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej;
- decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

W dokumentach strategicznych i planistycznych, województwa, powiatu, gminy ustala się:

- przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami;

- określa rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków;
- zapewnia ochronę zabytków przy realizacji inwestycji;
- ustala rozwiązania mające na celu przywracanie zabytków do jak najlepszego stanu.

W studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w m. p. z. p. (Art. 19.1. „ustawy 2003”) uwzględnia się w szczególności ochronę:

- zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków i ich otoczenia;
- innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków;

·parków kulturowych.

3.3. Zasady ochrony zabytków

Ochrona zabytków polega, w szczególności, na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu:

- zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwale zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;
- zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;
- udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;
- przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;
- kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;
- uwzględnianie działań ochronnych w planowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Opieka nad zabytkami sprawowana jest przez jego właściciela lub posiadacza (wg art. 5 „ustawy 2003”) i polega na zapewnieniu warunków:

- naukowego badania i dokumentowania zabytku, prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku;
- zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie;
- korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwale zachowanie jego wartości;
- popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

3. 4. Rozporządzenia do ustawy zasadniczej

Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem. (t. j. Dz.U. 2011 nr 113 poz. 661 t. j. Dz. U. z 2021 r. poz. 56. Powyższe rozporządzenie obliguje do określonego toku postępowania (§b.p.1-5).

W przypadku propozycji włączenia do GEZ nowych obiektów ustala się: włączenie (przez wójta, burmistrza, prezydenta miasta) karty adresowej zabytku do gminnej ewidencji zabytków po osiągnięciu porozumienia z wojewódzkim konserwatorem zabytków co do zasadności ujęcia tego zabytku w gminnej ewidencji zabytków oraz najpilniejszych postulatów konserwatorskich.

W przypadku stwierdzenia konieczności zastąpienia niezgodnych ze stanem faktycznym lub prawnym danych zawartych w karcie adresowej zabytku włączonej do gminnej ewidencji zabytków odpowiednimi danymi zgodnymi ze stanem faktycznym lub prawnym, ujawnienia nowych danych lub usunięcia błędnych danych (wójt burmistrz, prezydent miasta) sporządza nową kartę adresową zabytku zawierającą dane zgodne ze stanem faktycznym i prawnym. Pierwotną kartę adresową zabytku pozostawia się w gminnej ewidencji zabytków, łącząc ją trwale z nową kartą adresową zabytku.

O zamiarze włączenia karty adresowej zabytku do gminnej ewidencji zabytków, o włączeniu tej karty, o sporządzeniu nowej karty adresowej zabytku, o zamiarze wyłączenia karty adresowej zabytku z gminnej ewidencji zabytków lub o wyłączeniu tej karty wójt (burmistrz, prezydent miasta) zawiadamia niezwłocznie właściciela lub posiadacza zabytku albo nieruchomości, która przestała być zabytkiem.

Zawiadomienia o zamiarze włączenia karty adresowej zabytku będącego historycznym układem urbanistycznym lub ruralistycznym, historycznym zespołem budowlanym, terenem, na którym znajduje się znaczna ilość zabytków archeologicznych, lub nieruchomością o nieuregulowanym stanie prawnym do gminnej ewidencji zabytków, o włączeniu tej karty, o sporządzeniu nowej karty adresowej takiego zabytku, o **zamiarze wyłączenia** karty adresowej takiego zabytku z gminnej ewidencji zabytków lub o wyłączeniu tej karty dokonuje się w drodze obwieszczenia umieszczonego na stronie podmiotowej Biuletynu Informacji Publicznej.

Zawiadomienie o zamiarze włączenia karty adresowej zabytku, o sporządzeniu nowej karty adresowej zabytku albo o zamiarze wyłączenia karty adresowej zabytku z gminnej ewidencji zabytków umieszcza się na stronie podmiotowej Biuletynu Informacji Publicznej.

Wójt burmistrz, prezydent miasta o zamiarze włączenia karty adresowej zabytku do gminnej ewidencji zabytków, o sporządzeniu nowej karty adresowej zabytku albo o zamiarze wyłączenia karty adresowej zabytku z gminnej ewidencji zabytków zawiadamia właściciela lub posiadacza zabytku albo nieruchomości lub rzeczy ruchomej, która przestała być zabytkiem, na co najmniej 14 dni przed planowanym terminem włączenia karty adresowej zabytku do gminnej ewidencji zabytków albo wyłączenia tej karty z gminnej ewidencji zabytków.

Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego dnia 2 sierpnia 2018 r.

W sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwania zabytków (**Dz. U. z 2018 r. poz. 1609**).

Rozporządzenie określa sposób i tryb wydawania pozwoleń – na prowadzenie prac konserwatorskich, restauratorskich, robót budowlanych, badań konserwatorskich, badań architektonicznych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków. Określa sposób i tryb wydawania pozwoleń na przemieszczanie zabytku nieruchomego, trwałe przeniesienie zabytku ruchomego wpisanego do rejestru zabytków, dokonywanie podziałów, zmianę przeznaczenia lub sposobu korzystania z zabytku wpisanego do rejestru zabytków, umieszczenie na zabytku tablic, reklam oraz napisów, poszukiwanie ukrytych lub porzuconych zabytków ruchomych, w tym zabytków archeologicznych przy użyciu wszelkiego rodzaju urządzeń elektronicznych i technicznych oraz sprzętu do nurkowania, prowadzenia badań archeologicznych, wykonywania robót budowlanych w otoczeniu zabytku. Rozporządzenie określa kwalifikacje niezbędne do prowadzenia wszystkich wymienionych wyżej prac, określa dodatkowe wymagania jakie powinny spełniać osoby kierujące robotami budowlanymi oraz wykonujące nadzór inwestorski przy zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków, standardy jakim powinna odpowiadać dokumentacja prac konserwatorskich i prac restauratorskich przy zabytku ruchomym wpisanym do rejestru zabytków, oraz badań archeologicznych.

Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 16 sierpnia 2017 r. w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków. Na podstawie art.80 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochroni zabytków i opiece nad zabytkami (**Dz. U. z 2017 r. poz. 1674**).

Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (**Dz. U. z 2004 r. nr 212 poz. 2153**).

Rozporządzenie określa główny cel działań na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji konfliktowych. Ochrona zabytków w powyższych sytuacjach polega na planowaniu, przygotowaniu i realizacji przedsięwzięć zapobiegawczych, dokumentacyjnych,

zabezpieczających, ratowniczych i konserwatorskich, mających na celu ich uratowanie przed zniszczeniem, uszkodzeniem lub zaginięciem. Zaleca przygotowanie planów ochrony zabytków na wypadek: pożaru, powodzi, wichury, katastrofy budowlanej, awarii technicznej i chemicznej, demonstracji i rozruchów ulicznych, rabunku lub aktu wandalizmu, ataku terrorystycznego, konfliktu zbrojnego.

Paragraf 4 określa kto przygotowuje plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych.

Gminny plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych opracowuje (wójt burmistrz, prezydent miasta); plan ten polega na uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków oraz właściwym terenowym organem obrony cywilnej na obszarze powiatu.

Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 1 kwietnia 2004 r. w sprawie nagród za odkrycie lub znalezienie zabytków archeologicznych (Dz. U. z 2004 r. Nr 71 poz. 650) **Rozporządzenie Ministra Kultury** z dnia 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczanego na zabytkach nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków (Dz. U. z 2004 r. Nr 30 poz. 259).

3.5. Ustawy inne zawierające uregulowania prawne dotyczące zabytków.

Ustawa o samorządzie gminnym, z dnia 8 marca 1990 r. (t. j. Dz. U. z 2022r., poz. 559). W art. 7 ust. 1 pkt 9 określono zadania własne gminy „zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do własnych zadań gminy. W szczególności zadania własne gminy obejmują sprawy (...) kultury (...) oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami”. Do zadań własnych dotyczących pośrednio lub bezpośrednio zabytków należą: ład przestrzenny, gospodarka nieruchomościami, ochrona środowiska i przyrody oraz gospodarka wodna, gminne drogi, ulice, mosty, place oraz organizacja ruchu drogowego, gminne budownictwo mieszkaniowe, kultura, w tym biblioteki gminne i inne instytucje kultury, kultura fizyczna i turystyka, w tym tereny rekreacyjne i urzędnia sportowe; zieleń gminna i zadrzewienia, cmentarze gminne, utrzymanie gminnych obiektów i urządzeń użyteczności publicznej oraz obiektów administracyjnych, promocja gminy.

Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. z 2021.0.741 t.j. Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym. (t. j. Dz. U. z 2022r. poz. 503). Ustawa określa zasady kształtowania polityki przestrzennej przez jednostki samorządu terytorialnego i organy administracji rządowej oraz zakres i sposoby postępowania w sprawach przeznaczania terenów na określone cele oraz ustalania zasad ich zagospodarowania i zabudowy. Ustawa stanowi także, że w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym uwzględnia się wymagania ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.

Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane (t. j. Dz. U. z 2021. poz. 2351 z dn. 2 grudnia 2021 r. Ustawa normuje działalność obejmującą sprawy projektowania, budowy, utrzymania i rozbiórki obiektów budowlanych oraz określa zasady działania organów administracji publicznej w tych dziedzinach. Przepisy ustawy nie naruszają przepisów odrębnych, między innymi o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami - w odniesieniu do obiektów i obszarów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów i obszarów objętych ochroną konserwatorską na podstawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego (art. 2 ust. p.3)

Art.39. ust. 3 mówi że: „w stosunku do obiektów budowlanych oraz obszarów niewpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków, pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektu budowlanego wydaje organ administracji architektoniczno-budowlanej w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków”.

Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska (t. j. Dz.U.2021, poz.1973). Zgodnie z zapisami ustawy, prognoza oddziaływania na środowisko sporządzana przy okazji opracowywania polityk, strategii, planów lub programów powinna; „określać, analizować i oceniać przewidywane oddziaływania, (...) na środowisko, a w szczególności na (...) zabytki, jak również w przypadku odstąpienia od przeprowadzenia postępowania w sprawie oceny oddziaływania na środowisko, Ustawa nakłada obowiązek sprawdzenia, czy decyzja o odstąpieniu uwzględnia (...)” cechy obszaru objętego oddziaływaniem na środowisko, w szczególności obszaru o szczególnych właściwościach naturalnych lub posiadających znaczenie dla dziedzictwa kulturowego, wrażliwe na oddziaływania, istniejące przekroczenie standardów jakości środowiska lub intensywne wykorzystanie terenu. Niezwykle ważne są przepisy dotyczące planowanych przedsięwzięć mogących znacząco oddziaływać na środowisko i wymagających sporządzenia „raportu o oddziaływaniu przedsięwzięcia na środowisko”. Dla ochrony dziedzictwa kulturowego przepis ten jest istotny w kontekście budowy wież telefonii komórkowej oraz stosunkowo nowej inicjatywy, jaką jest budowa farm wiatrowych i ich

oddziaływanie na krajobraz kulturowy, a więc przestrzeń historycznie ukształtowaną w wyniku działalności człowieka, zawierającą wytwory cywilizacji oraz elementy przyrodnicze **Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody**. (t. j. Dz. U. z 2022 r. poz. 916).

Określenie „tereny zielone” Ustawa definiuje jako „tereny wraz z infrastrukturą techniczną i budynkami funkcjonalnie z nimi związanymi, pokryte roślinnością, znajdujące się w granicach wsi o zwartej zabudowie lub miast, pełniące funkcje estetyczne, rekreacyjne, zdrowotne lub osłonowe, a w szczególności parki, zieleńce, promenady, bulwary, ogrody botaniczne, zoologiczne, jordanowskie i zabytkowe oraz cmentarz, a także zieleń towarzyszącą ulicom, placom, zabytkowym fortyfikacjom, budynkom, składowiskom, lotniskom, oraz obiektom kolejowym i przemysłowym”. Zezwolenie na usunięcie drzew lub krzewów z terenu nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków wydaje WKZ; dotyczy to również drzew owocowych.

Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (t.j. Dz. U z 2021.0.1899). Jednym z wymienionych celów publicznych jest „(...) opieka nad nieruchomościami stanowiącymi zabytki w rozumieniu przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami”.

Ważne dla właściciela zabytku i zarządcy nieruchomości będącej w trwałym zarządzie są zapisy mówiące o obniżce o 50 % ceny nieruchomości lub jej części wpisanej do rejestru zabytków, chociaż dopuszczono tu także możliwość podwyższenia lub obniżenia bonifikaty oraz o obniżce o 50% opłat z tytułu trwałego zarządu, która to bonifikata również może być podwyższona lub obniżona. Gminie przysługuje prawo pierwokupu w przypadku sprzedaży nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków lub prawa użytkowania wieczystego takiej nieruchomości.

Istotny jest art. 13 ust. 4: (...) sprzedaż, zamiana, darowizna lub oddanie w wieczyste użytkowanie nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków, stanowiących własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego, a także wnoszenie tych nieruchomości jako wkładów niepieniężnych (aportów) do spółek, wymaga pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (t. j. Dz. U. z 2020 r. poz.194). W ustawie zapisano, że prowadzenie działalności kulturalnej jest zadaniem własnym jednostek samorządu terytorialnego o charakterze obowiązkowym, natomiast państwo, jako mecenas, wspiera tę działalność, a minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego może wspomóc finansowo realizację planowanych na dany rok zadań.

Sprawowanie opieki nad zabytkami jest jednym z podstawowych zadań instytucji kultury, szczególnie tych wyspecjalizowanych w opiece nad zabytkami, których celem statutowym jest sprawowanie opieki nad zabytkami. Stąd też szeroko pojęta opieka nad zabytkami, niekoniecznie musi oznaczać bezpośrednie czynności przy zabytku ale również gromadzenie wiedzy o zabytkach, jej udostępnianie poprzez np. organizowanie wystaw, edukację społeczeństwa dotyczącą ochrony zabytków, uświadomienie istnienia oddziedziczonych po dawnych mieszkańcach dóbr kultury, uwrażliwienie na wyjątkowy charakter tego dziedzictwa.

Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (t. j. Dz. U. z 2020r. poz. 1057 ze zm.). W ramach ustawy gminy mogą wspierać działalność kulturalną związaną z ochroną zabytków prowadzoną przez organizacje pozarządowe (między innymi stowarzyszenia).

Ustawa z 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko (t. j. Dz. U. 2021.0.247).

Na mocy w/w ustawy ochrona „obszarów o krajobrazie mającym znaczenie historyczne, kulturowe lub archeologiczne, zabytków i krajobrazu kulturowego, objęte istniejącą dokumentacją, w szczególności rejestrem lub ewidencją zabytków” otrzymuje dodatkowe umocowanie prawne.

3.6. Ochrona dziedzictwa kulturowego w ustaleniach międzynarodowych.

W tym miejscu przytaczamy najistotniejszy dokument przyjęty przez Konwencję UNESCO w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego, którą Polska ratyfikowała 16.08.2011r. gdyż jest to jedyny akt prawa międzynarodowego na jakim opiera się budowę systemu ochrony dziedzictwa niematerialnego w naszym kraju.

Narodowy Instytut Dziedzictwa (instytucja MKiDN) opracował Krajową listę niematerialnego dziedzictwa kulturowego w odniesieniu do Konwencji UNESCO z 2003 roku. Opracowanie zawiera informacje ogólne, wytyczne dotyczące składania wniosków o wpis oraz procedury wpisywania elementów dziedzictwa niematerialnego, formularz wniosku zgłoszeniowego, załącznik do wniosku, instrukcje składania wniosku (www.zabytek.pl, www.nid.pl).

Celem Konwencji jest objęcie ochroną niematerialnego dziedzictwa kulturowego wspólnot, grup i jednostek rozumianego wg UNESCO jako: „praktyki, wyobrażenie, przekazy, wiedza i umiejętności jak również związane z nimi instrumenty, przedmioty, artefakty i przestrzeń kulturową, które wspólnoty, grupy i w niektórych przypadkach jednostki uznają za część własnego dziedzictwa kulturowego”.

Dziedzictwo niematerialne poprzez stałe odtwarzanie jest przekazywane z pokolenia na pokolenie, przyczyniając się do wzrostu poczucia własnej tożsamości oraz poszanowania dla różnorodności kulturowej oraz ludzkiej kreatywności. Dlatego utrwalenie i przekazanie przyszłym pokoleniom dorobku naszych kultur jest priorytetem Konwencji.

4. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

Strategiczne cele polityki w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

1. Państwa – 2. Województwa - 3. Powiatu

4.1. Polityka Państwa

Krajowy Program Ochrony zabytków i opieki nad zabytkami 2019 -2022 przyjęty uchwałą Nr 82 Rady Ministrów z dnia 23 sierpnia 2019 r.

Jest dokumentem rządowym, w którym w oparciu o analizę ustalono cele, kierunki działań i zadania państwa na najbliższe 4 lata. Program realizuje jako podmiot wiodący Narodowy Instytut Dziedzictwa.

Celem głównym jest „Stworzenie warunków dla zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami”. Cele szczegółowe to: 1. Optymalizacja systemu ochrony dziedzictwa kulturowego, 2. Wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami, 3. Budowanie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego.

Wśród wyznaczonych kierunków działań i zadań dla GPOnZ istotne są:

- wzmocnienie systemu ochrony na poziomie lokalnym i Regionalnym,
- szkolenia dla jednostek samorządu terytorialnego w zakresie zarządzania dziedzictwem kulturowym, w tym pracowników merytorycznych, z uwzględnieniem zagadnień z zakresu planowania przestrzennego i dostępności dla osób z niepełnosprawnościami,
- budowanie zasobu wiedzy o ochronie dziedzictwa kulturowego na poziomie lokalnym i regionalnym,
- merytoryczne wsparcie procesów planowania i rewitalizacji w gminach,
- tworzenie warunków dla sprawowania społecznej opieki nad zabytkami,
- podnoszenie bezpieczeństwa zasobu zabytkowego przez sprzyjanie intensyfikacji współpracy z opiekunami zabytków przez właściwe służby i instytucje,
- wypracowanie zaleceń dla opiekunów zasobu zabytkowego dotyczących metod konserwacji, adaptacji, dokumentacji i badań, upowszechnianie przez bazę wiedzy,
- konkurs Generalnego Konserwatora Zabytków nagradzający gminy za modelowe wdrażanie programów opieki nad zabytkami,
- kampania społeczno-edukacyjna w mediach, z uwzględnieniem aspektu profilaktyki w dziedzinie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami i dostępności do zabytków dla osób z niepełnosprawnościami,
- tworzenie narzędzi edukacyjnych dla szkół i instytucji kultury, z uwzględnieniem aspektu profilaktyki w dziedzinie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami,
- program dotacyjny dla organizacji pozarządowych w zakresie popularyzowania i upowszechniania wiedzy o dziedzictwie kulturowym, budowania świadomości lokalnej, a także włączania społeczeństwa w opiekę nad zasobem dziedzictwa kulturowego.

Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.) (SOR) została przyjęta Uchwałą Nr 8 Rady Ministrów z dnia 14 lutego 2017 r.)

Jest to aktualizacja Strategii Rozwoju Kraju 2020, przyjętej Uchwałą Nr 157 Rady Ministrów z dnia 25 września 2012 r. SOR jest strategicznym instrumentem zarządzania polityką rozwoju realizowaną przez instytucje państwa. W jednolitym systemie programowym przedstawia cele do realizacji do 2020 r. oraz w perspektywie do 2030 r., określa wskaźniki ich realizacji, wskazuje sposób ich osiągnięcia oraz określa najważniejsze projekty służące realizacji celów SOR. Głównym celem SOR jest tworzenie warunków dla wzrostu dochodów mieszkańców Polski przy jednoczesnym wzroście spójności w wymiarze społecznym, ekonomicznym, środowiskowym i terytorialnym.

Zadania powiązane z obszarem ochrony zabytków zostały uwzględnione w następujących obszarach:

1). Obszar - państwo - kierunek interwencji: 1. Budowa i rozwój - administracji - orientacja administracji państwa na usługi cyfrowe. Wyznaczony projekt strategiczny: Digitalizacja i rozwój kultury cyfrowej - kontynuacja procesów związanych z digitalizacją, przechowywaniem i udostępnianiem różnego typu zasobów dziedzictwa cyfrowego w Polsce (muzealnych, bibliotecznych, archiwalnych, audiowizualnych i zabytków), w tym do celów ponownego wykorzystywania, w ramach którego digitalizację należy rozumieć jako nowoczesną formę konserwacji i zabezpieczania najcenniejszych zasobów kultury.

2). Kapitał ludzki i społeczny - kierunek interwencji:

4. Wzmocnienie roli kultury dla rozwoju gospodarczego i spójności społecznej.

Działania do 2020 r.: - Wzmacnianie potencjału instytucji kultury o szczególnym znaczeniu - wspieranie instytucji kultury, których wieloletnia działalność i tradycja mają szczególne znaczenie dla celów polityki państwa w obszarze kultury i których dorobek jest ważnym elementem budowania tożsamości kulturowej Polaków oraz narzędziem promocji Polski w świecie. - Wypracowanie systemu wspierania rozwoju sektorów kreatywnych - stworzenie warunków dla rozwoju sektorów kreatywnych w Polsce, które wpłyną na rozwój całego ekosystemu wspierania kultury.

Działania do 2030 r.: - Ochrona i promocja dziedzictwa narodowego - wykorzystanie potencjału dziedzictwa dla wzmacniania kapitału społecznego oraz poczucia tożsamości i wspólnoty; inwestycje w dziedzictwo narodowe (dobra kultury, nauki i sztuki, zabytki, rozwój sieci muzeów, wspieranie i promocja dziedzictwa kulturowego wpisane na listę światowego dziedzictwa UNESCO). Wzmacnianie tożsamości, poczucia wspólnoty i więzi międzypokoleniowych, poprzez uczestnictwo i zwiększanie dostępu do instytucji i dzieł kultury na wszystkich poziomach funkcjonowania wspólnoty (lokalnym, regionalnym, narodowym), likwidacja „białych plam” w dostępie do kultury.

Koncepcja Zagospodarowania Przestrzennego Kraju 2030

Przyjęta Uchwałą Nr 239 Rady Ministrów dnia 13 grudnia 2011 r. Jest to najważniejszy dokument dotyczący ładu przestrzennego Polski. Jego celem strategicznym jest efektywne wykorzystanie przestrzeni kraju i jej zróżnicowanych potencjałów rozwojowych do osiągnięcia konkurencyjności, zwiększenia zatrudnienia i większej sprawności państwa oraz spójności społecznej, gospodarczej i przestrzennej w długim okresie. Koncepcja ta kładzie szczególny nacisk na budowanie i utrzymywanie ładu przestrzennego, ponieważ decyduje on o warunkach

życia obywateli, funkcjonowaniu gospodarki i pozwala wykorzystywać szanse rozwojowe. Koncepcja formułuje także zasady i działania służące zapobieganiu konfliktom w gospodarowaniu przestrzenią i zapewnieniu bezpieczeństwa, w tym powodziowego.

W znacznie większym stopniu niż dotychczas uwzględnia problematykę ochrony dziedzictwa kulturowego w systemie kształtowania prawidłowej polityki przestrzennej. Jako cele polityki przestrzennej w aspekcie ochrony zabytków wskazano: - ograniczenie presji urbanizacyjnej na obszary dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego, poprzez rozwój narzędzi wspierania finansowego ochrony przyrody i krajobrazu, - wprowadzenie systemu standardów zabudowy i zagospodarowania terenu na terenach o niższym reżimie ochronnym, - wprowadzenie narzędzi kompensacji utraconych korzyści ekonomicznych na terenach o wysokich restrykcjach konserwatorskich, - wspieranie rewitalizacji zdegradowanych przestrzeni: starych dzielnic mieszkaniowych, obiektów przemysłowych, po kolejowych, opuszczonych wsi przez przyjęcie regulacji z zakresu rewitalizacji obszarów miejskich i starych zasobów mieszkaniowych.

4.2. Polityka województwa zachodniopomorskiego w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami.

Aktualnym dokumentem dotyczącym opieki nad zabytkami jest:

Plan zagospodarowania przestrzennego województwa zachodniopomorskiego. Tom II Cele i Kierunki kształtowania polityki przestrzennej województwa.

Załącznik nr 2 do Uchwały Nr XVII/214/20 Sejmiku Województwa Zachodniopomorskiego z dnia 24 czerwca 2020 r.

Plan zagospodarowania przestrzennego województwa nie jest aktem prawnym, a jest aktem kierownictwa wewnętrznego i zobowiązuje władze województwa oraz inne podmioty administracji publicznej w zakresie przestrzegania priorytetów rozwojowych i prowadzenia polityki przestrzennej zgodnie z ustalonymi kierunkami.

Cele ochrony dziedzictwa i krajobrazu kulturowego. „Najważniejszym celem jest zahamowanie degradacji obiektów zabytkowych i dóbr kultury współczesnej oraz zachowanie i kształtowanie krajobrazu kulturowego jako cennego elementu kultury, przyczyniającego się do atrakcyjności obszaru, wpływającej na jakość życia mieszkańców i wzrost walorów turystycznych. Ochrona najcenniejszych obiektów i obszarów kulturowo-krajobrazowych przed degradacją oraz ich rewaloryzacja stanowią jedne z najistotniejszych działań budujących ład przestrzenny”.

Zalecenia:

· opracowanie przez samorządy terytorialne programów gospodarowania zabytkami, jako kompleksowej oferty łączącej potrzeby funkcjonalne i ochronę konserwatorską, w tym zasady sprzedaży dzierżawy i udostępniania,

· stworzenie obiektywnej listy zabytków wymagających najpilniejszych prac konserwatorskich (w tym ratunkowych), będącej narzędziem wsparcia decyzji o dofinansowaniu prac konserwatorskich,

· finansowe wspieranie i promowanie zagospodarowania zabytków na cele kulturalne, turystyczne i inne publiczne, z uwzględnieniem tworzenia miejsc pracy,

· ochrona zabytków przed instalowaniem nośników reklamowych oraz nieprawidłową termomodernizacją,

· rewaloryzację i rewitalizację zespołów parkowo-pałacowo-folwarcznych,

· rewaloryzację dziedzictwa kulturowego dla celów społecznych, gospodarczych i turystycznych – włączenie dziedzictwa kulturowego w obieg gospodarczy przy jednoczesnym priorytecie zachowania wartości zabytkowych,

· zachowanie i odtworzenie historycznych założeń parkowych i cmentarzy,

· stworzenie programu modernizacji i wykorzystania zabytkowych budowli hydrotechnicznych,

· wykluczenie lokalizacji inwestycji wielkokubaturowych, wieloprzestrzennych, dominat wysokościowych z obszarów zapewniających ekspozycję sylwetek historycznych jednostek osadniczych oraz dominant krajobrazowych.

W dokumencie podkreśla się kwestię ochrony walorów przyrodniczych i dziedzictwa kulturowego „Zachowanie wartości przyrodniczych, kulturowych i krajobrazowych wpływa na podnoszenie jakości życia i budowanie tożsamości regionu, a w rezultacie podniesie atrakcyjność osiedleńczą i turystyczną obszaru”.

4.3. Polityka powiatu

Priorytety i kierunki działań w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami zawarto w najnowszym i kompleksowym dokumencie jakim jest:

Powiatowy program opieki nad zabytkami powiatu gryfińskiego na lata 2018 – 2021. Gryfino 2018.

Za główny cel uznano ochronę i kształtowanie kulturowego obrazu powiatu oraz zachowanie historycznej ciągłości dziedzictwa regionalnego, tożsamości regionalnej i lokalnej oraz bogactwa wielokulturowego. Celem jest również kształtowanie pozytywnych postaw społeczeństwa wobec dziedzictwa kulturowego regionu, wyzwolenie aktywności społecznej i świadomego zaangażowania w opiekę nad regionalnym dziedzictwem kulturowym. Jako inne ważne cele i zadania wskazano:

· wzmocnienie poziomu ochrony i opieki nad zabytkami w regionie,

· wzmocnienie poziomu ochrony zabytków o statusie trwałych ruin,

- ochrona architektury regionalnej, tradycyjnej zabudowy, powstrzymanie degradacji wartościowych krajobrazów kulturowych oraz dewastacji,
- zachowanie historycznej wielokulturowości regionu i ich zagospodarowanie,
- zapobieganie procesowi degradacji zabytków pozostałych po dawnych kulturach,
- opieka nad sztuką ludową oraz zabytkami sztuki niematerialnej,
- szerzenie świadomości autentycznych wartości kulturowych,
- rozwój partnerstwa sektora publicznego i prywatnego, pozarządowego w celu upowszechniania wartości dziedzictwa kulturowego,
- edukacja na rzecz dziedzictwa kulturowego,
- wzmocnienie edukacji w zakresie dziedzictwa kulturowego poprzez prowadzenie działań edukacyjnych w szkołach, dla organizacji pozarządowych, kościołów, organizowanie konkursów literackich i plastycznych,
- zabezpieczenie środków na wydawnictwa, foldery, portal internetowy, telewizję internetową promujące walory i zasoby kulturowe i krajobrazowe powiatu,
- powołanie społecznych opiekunów zabytków,
- znakowanie zabytków zgodnie z art. 12 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (przynajmniej 5 rocznie),
- popieranie inicjatyw tworzenia parków kulturowych,
- regulacja stanu prawnego zabytków wraz z aktualizacją w bazie ewidencji gruntów i budynków,
- zabezpieczenie środków na znakowanie obiektów zabytkowych oraz zakup znaków drogowych informujących o zabytkowych obiektach turystycznych i samochodowych szlakach turystycznych.

5. UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

5.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy.

Ustalenia dotyczące opieki nad zabytkami na poziomie gminy zawarte są w Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Trzciesko-Zdrój. Tekst jednolity. Załącznik 1 do Uchwały Nr XXXVII/278/2021 Rady Miejskiej w Trzciesku-Zdroju z dn. 29.10.2021.

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Trzciesko – Zdrój stanowi podstawowy dokument określający politykę gminy na całym jej obszarze i podstawowy element strategii rozwoju w dziedzinie zagospodarowania przestrzennego. Studium, nie będąc aktem prawa miejscowego, nie jest przepisem gminnym i nie stanowi podstawy do wydawania decyzji administracyjnych. Ustalenia studium działają poprzez miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego, dla których są wiążące. Ustalenia planów miejscowych nie mogą naruszać ustaleń studium. W sytuacji konieczności uchwalenia planu miejscowego, którego ustalenia są sprzeczne z ustaleniami Studium, należy przeprowadzić zmianę Studium w zakresie niezbędnym, uwzględniającym wpływ planowanego zagospodarowania i zabudowy na teren ich lokalizacji i tereny sąsiednie. Zmiany Studium Uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Trzciesko-Zdrój przeprowadzono kilkakrotnie (2013 r., 2016 r., 2020 r. i 2021 r.) w zakresie lokalizacji ferm wiatrowych w okolicach wsi: Drzesz, Góralice, Rosnowo, Rosnówko, Strzeszów w zakresie przeznaczenia terenu po płn. stronie wsi Chełm Dolny na eksploatację złóż żwiru.

W obowiązującym Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Trzciesko-Zdrój, zagadnienie związane z ochroną dziedzictwa kulturowego omówiono w rozdziale **Środowisko Kulturowe**. Określono tam m. in. następujące zasady ochrony zabytków i dziedzictwa kulturowego:

- włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania gminy,

- uwzględnienie warunków ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej w planach rozwoju gminy,

·określono zasady ochrony obiektów i obszarów w systemie stref ochrony konserwatorskiej a mianowicie stref: A – Ścisłej ochrony konserwatorskiej; B –Strefy ochrony układów przestrzennych; K - Strefy ochrony krajobrazu; E - Strefy ochrony ekspozycji.

W strefie B, którą objęto wszystkie miejscowości gminy, istotne są zwłaszcza zapisy stwierdzające konieczność ochrony historycznych granic parceli a także nawierzchni dróg i form architektury w zabudowie. W strefie K zwraca uwagę zapis w sprawie konieczności ochrony historycznie ukształtowanych granic parków i cmentarzy.

5.2.Charakterystyka zasobów oraz analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy.

W dotychczasowych opracowaniach krajobraz kulturowy gminy przedstawiano w formie chronologicznych zestawień dziejów poszczególnych miejscowości i wykazów obiektów wpisanych do rejestru zabytków i do gminnej ewidencji zabytków. Problematyka tematu jest bardziej złożona i wymaga dalszych badań. W niniejszym opracowaniu podjęto próbę wskazania zagadnień istotnych dla specyfiki dziedzictwa kulturowego gminy.

5.2.1.Zarys historii obszaru gminy.

Teren gminy Trzcіńsk-Zdrój w dzisiejszych granicach ustalony został po 1945 roku, przy czym większość miejscowości; Dobropole, Gogolice, Góralice, Piaseczno, Rosnowo, Stołeczna, Tchórzno, pozostaje w granicach „Ziemi Trzcіńskiej” (Terra Schonfliess) już od czasów średniowiecza. Przed II wojną światową w obrębie administracyjnym Trzcіńska znajdowała się również średniowieczna wieś Chełm Dolny i nowożytnie miejscowości takie jak: Chełm Górny, Babin, Drzesz, Górczyn, Klasztorne i Smuga. Wszystkie leżały na terenie powiatu Chojna (Königsberg) poza Strzeszowem, która to wieś od czasu lokacji w XIII w. do 1945 r., znajdowała się na terenie Księstwa Pomorskiego a następnie powiatu Pyrzyce.

Udokumentowane ślady osadnicze na omawianym terenie sięgają epoki brązu. Osadnictwo bezpośrednio poprzedzające część zachowanej sieci miejscowości sięga VI w., a kształtowane było przez plemiona słowiańskie od VII do XIII w. Do słowiańskiego dziedzictwa znanego głównie z badań archeologicznych należą grodzisko i liczne osady w Trzcіńsku - Zdroju oraz ślady osadnicze w: Dobropolu, Gogolicach, Góralicach, Piasecznie, Rosnowie i Tchórznie. W okresie słowiańskim okolice Trzcіńska należały do kasztelani cedyńskiej i znajdowały się pod panowaniem książąt pomorskich z rodu Gryfitów. Od połowy XIII wieku ziemie położone na wschód od Odry (okolice Cedyni, Chojny, Mieszkowic, Trzcіńska i Myślborza) zaczęli zajmować margrabiowie brandenburscy, którzy opanowali rejon w całości w 3 ćwierci tamtego stulecia. W ślad za podbojem militarnym rozpoczęła się akcja kolonizacyjna polegająca na lokacji miast i wsi zakładanych na prawie niemieckim, przy czym wiele miejscowości wytyczano na miejscu lub w pobliżu słowiańskich osad. Na ostatnią ćwierć XIII wieku datuje się powstanie miasta Trzcіńska (nazwa Trzcіńsko-Zdrój zaczęła funkcjonować od 1907 roku) i lokację wsi: Chełm Dolny, Dobropole, Gogolice, Góralice, Piaseczno, Rosnowo, Stołeczna, Tchórzno.

W świetle źródeł najstarszą miejscowością jest Trzcіńsko, wspomniane w dokumencie fundacyjnym klasztoru cysterek w miejscowości Schönebeck z 1248 roku. Miejscowość lokalizuje się na miejscu obecnej osady Klasztorne, położonej 8 km na południowy wschód od Trzcіńska. Istnienie klasztoru nieopodal Trzcіńska poświadcza nazwa osady (nadana po 1945 r.) oraz istniejące jeszcze do 1945 r. nazwy „klasztorne” związane z jeziorem, lasem i łąką w pobliżu osady. Wg. historyków poświadczać je mają również, jeszcze nieprzebadane, fundamenty jakichś budowli nad jeziorem. Z bliżej nieznanych powodów klasztor już w latach siedemdziesiątych XIII wieku został przeniesiony prawdopodobnie do Cedyni. W chwili fundacji klasztoru Trzcіńsko, odnotowane pod nazwą Sconenvlete, było osadą z kościołem ulokowaną po południowej stronie grodu na półwyspie jeziora Miejskiego. Rozbudowa osady nastąpiła w latach osiemdziesiątych XIII w. W 1281 r. Trzcіńsko otrzymało przywileje miejskie nadane przez margrabiów brandenburskich: Jana II, Ottona IV i Konrada. W dokumencie określono obszar ziem przyznanych miastu, sposób zarządzania oraz wysokości przyznanych czynszów i opłat. Wytyczenie granic miasta, ulic i placów oraz zabudowy nastąpiło w ostatniej ćwierci trzynastego stulecia. Wtedy rozpoczęto budowę obwarowań miejskich, ratusza, kościoła oraz zabudowy mieszkalnej. Wszystkie te elementy, oprócz zabudowy mieszkalnej, przetrwały do naszych czasów. Obecna zabudowa mieszkalna Trzcіńska-Zdroju pochodzi z czasów nowożytnych, głównie z XIX i XX w.

Na ostatnią ćwierć XIII w. można również datować powstanie wsi, z których dwie w Góralicach i Strzeszowie założono na planach owalnic z wrzecionowatymi nawsiami w centralnych częściach. Plany te wraz z kościołami usytuowanymi w środkowych częściach nawsi, poświadczają trzynastowieczne metryki miejscowości. Odmienną historią legitymuje się rozplanowanie wsi Chełm Dolny ze średniowiecznym

kościółem w środkowej części miejscowości. Dziś rozplanowanie wsi determinuje położenie kościoła z cmentarzem oraz pozostałości zespołu folwarcznego po południowej stronie kościoła. Do połowy XIX w., (układ znany jest z map z 1787 i 1833 roku,) zabudowa wiejska rozciągała się wzdłuż ulicy prostopadłej do kościoła a biegnącej w kierunku południowym. Zmiana planu wsi nastąpiła pod koniec wieku XIX.

Od schyłku XIII do lat trzydziestych XVI wieku w rejonie Trzcinańska i całego terenu zwanego Nową Marchią, obowiązywała religia katolicka, a kościoły podlegały biskupstwu kamieńskiemu. Od ok. połowy XVI w., na dzisiejszym obszarze zachodniopomorskim, wprowadzono wyznanie protestanckie, obowiązujące do 1945 r.

Osadnictwo rejonu Trzcinańska w okresie średniowiecza i następnych wieków, było wielokrotnie niszczone pożarami i działaniami wojennymi. W XV stuleciu wiele wsi zniszczyli husyci, lecz największe zniszczenia nastąpiły na skutek wojny trzydziestoletniej (1618-1648), która przyniosła zarazy, wyludnienie i zubożenie kraju. Odbudowa trwała dziesiątki lat. W Trzcinańsku na znaczeniu straciło rzemiosło i nastąpiła znaczna agraryzacja miasta, czego przejawem w XVIII w., stała się tradycja budowania domów z szerokimi przejazdami bramnymi na podwórza gospodarcze, gdzie wznoszono stodoły i inne budynki gospodarcze. Zmieniły się stosunki własnościowe na wsiach. Zamiast drobnych podziałów ziemi pomiędzy kilkoma zazwyczaj rodami rycerskimi i rodzinami chłopskimi z czasów średniowiecza, zaczęły powstawać duże majątki ziemskie jak np. w Dobropolu, Gogolicach, Piasecznie, Rosnowie. Niewielkie folwarki i skromne dwory zaczęto zastępować znacznie większymi zespołami z okazałymi dworami i pałacami, co w znacznym stopniu zmieniło układy ruralistyczne wsi. Z uwagi na stosowany budulec (nie trwałe konstrukcje szachulcowe) oraz liczne pożary, z zabudowy nowożytej, od XVI do XIX w., pozostały nieliczne przykłady.

Pod koniec XVIII w., i w następnym stuleciu zaczęła powiększać się sieć osadnicza wokół Trzcinańska i dalej położonych wsi. Na polach miasta i gruntach majątków ziemskich powstało szereg małych zespołów folwarcznych złożonych z owczarni i stodół powiększanych z czasem o dwory i założenia parkowe. Folwarki były przeważnie dzierżawione a następnie sprzedawane nowym właścicielom. Przykłady zachowały się w miejscowościach takich jak: Chelmu Górny, Drzesz, Górczyn, Klasztorne czy Smuga przy czym siedziba mieszkalna w formie pałacu z parkiem przetrwała tylko we wsi Chelmu Górny; istniejący w Drzeszu folwark został znacznie przebudowany. Razem z nowymi folwarkami powstała sieć dróg łączących je z miastem czy z głównymi majątkami. Część z nich już w XIX wieku wybrukowano. Bruki założono również na drogach wiejskich; najlepiej zachowanym przykładem jest jeden odcinek drogi przy nawsiu w Strzeszewie oraz fragmenty brukowanych ulic w Góralicach. Pod koniec wieku XIX drogi oznaczono kierunkowskazami; napisami i strzałkami wykutymi na głazach i kamiennych obeliskach. Przykłady zachowały się w Chelmie Dolnym i Gogolicach. W Chelmie Dolnym w lesie przy drodze do Warnic zachował się ponadto kamień znaczący granicę pomiędzy obu miejscowościami.

Począwszy od drugiej połowy XIX w., zarówno w mieście jak i we wsiach rozpoczęła się na dużą skalę wymiana zabudowy, z szachulcowej na ryglową i ceglana. Do powszechnej rozbudowy przyczyniły się lepsze warunki ekonomiczne po wygranej przez Niemcy wojnie francusko-niemieckiej z 1870 roku. W pobliżu Trzcinańska, jak pokazują mapy z XIX i XX w., powstało kilka cegielni, które zaopatrywały mieszkańców w nowy budulec. Z terenu miasta już pod koniec XVIII w., przeniesiono pochówki zmarłych z cmentarza przy kościele na teren położony po zachodniej stronie miasta poza obwarowaniami. Teren cmentarza ogrodzono a w jego obrębie zbudowano kaplicę cmentarną. Po południowej stronie Bramy Myśluborskiej wytyczono niewielki cmentarz dla gminy żydowskiej (w 1800 roku w Trzcinańsku mieszkało 108 żydów na 1726 mieszkańców), nieczynny już w okresie przedwojennym. Trzcinańsko utrzymało rolniczy charakter, czego dowodem są zachowane do dziś liczne ceglane stodoły budowane zgodnie z nakazami państwa już poza murami miasta. Kilka stodół zachowało się po obu stronach cmentarza, a cały zespół powstał po południowej stronie miasta przy ul. Chojnickiej oraz przy drodze prowadzącej do Gogolic. Budynki magazynowe budowano również na tyłach posesji, czasem jak w przypadku ul. Sienkiewicza 36 uzyskiwały one bardzo okazałe formy. Poza granicami murów obronnych miasto zaczęło się rozbudowywać pod koniec XIX w., co wiązało się z budową kolei po wschodniej stronie Trzcinańska. W 1899 r., powstało połączenie kolejowe Trzcinańska z Pырzycami i Godkowem, a wkrótce potem powstał dworzec z budynkami towarzyszącymi. W pobliżu dworca zbudowano nowoczesny młyn a następnie w latach trzydziestych XX w., szereg budynków dla pracowników kolei. Dworzec i zabudowa towarzysząca powstała również w Góralicach. Linia kolejowa w Trzcinańsku - Zdroju została zamknięta w 1992 r. Na torowisku zbudowana została ścieżka rowerowa, realizowana w latach 2014 – 2020 w ramach projektu „Budowa tras rowerowych Pomorza Zachodniego – Trasa zielonego pogranicza odc. Gryfino – Trzcinańsko-Zdrój”. Po odkryciu w pobliżu Trzcinańska złóż torfów borowinowych, w 1898 roku dr Fading zbudował na półwyspie Jeziora Miejskiego, zachowany do dziś zakład leczniczy, a w 1905 dom

wczasowy i pawilon koncertów muzycznych (obecnie Dom Pomocy Społecznej). Zmieniono wtedy nazwę miasta na Bad Schönefliess, czyli Trzczińsko-Zdrój.

Na przełomie XIX i XX w., zmienił się niemal całkowicie charakter zabudowy wiejskiej. W Chełmie Dolnym w tym czasie powstało nowe założenie ruralistyczne z zespołem

folwarcznym, pałacem i parkiem oraz domami chłopskimi ustawionymi wzdłuż głównej drogi, którą obsadzono lipami i ogrodzono kamiennymi murami. Założono również cmentarz rodowy z kaplicą należące do rodziny von Treskow i rodziny Goldammer z Chełma Górnego, gdzie również na początku wieku XX powstał pałac, park i rozległy folwark budowany od lat siedemdziesiątych XIX wieku. Obie miejscowości połączono brukowaną drogą, obsadzoną na długim odcinku podwójnym szpalerem lip; droga ta zachowała się niestety tylko na odcinku obsadzonej drzewami. Rozbudowy folwarków, w tym siedzib dużych właścicieli ziemskich miało miejsce również w Gogolicach, Piasecznie i Rosnowie a także w mniejszych folwarkach takich jak Klasztorne czy Smuga. Na skutek działań wojennych, ale również zaniedbań w całym okresie po 1945 roku, wiele pojedynczych obiektów jak i części budynków gospodarczych, uległo zniszczeniu.

5.2.2. Krajobraz kulturowy

Krajobraz kulturowy to przestrzeń zawierająca elementy przyrodnicze i wytwory cywilizacji historycznie ukształtowane w wyniku działania czynników naturalnych i działalności człowieka.

Gmina położona jest na Równinie Gorzowskiej i Pojezierzu Myśliborskim w południowo-wschodniej części powiatu gryfińskiego oraz południowo-zachodniej części województwa zachodniopomorskiego. Graniczy z gminą Banie, Mieszkowice, Chojna, Dębno i Myślibórz. Przez gminę przepływa rzeka Tywa, mająca swoje źródło w okolicy Babina. Tywa łącząc się kanałami z Rurzycą wpływa do Odry, tworząc szlak kajakowy. Lasy zajmują ok. 30 % obszaru gminy, występują głównie w południowej części gminy a zalesione są głównie sosną, w mniejszości występuje dąb, buk, świerk i brzozy. Walory krajobrazowe zwiększa duża ilość jezior (m. in. Strzeszowskie, Dobropolskie, Klasztorne Duże i Małe, Miejskie czy Trzygłowskie i oczek wodnych). Krajobraz przyrodniczy, przecięty siecią dróg krajowych, powiatowych i gminnych wzbogaca sieć osadnicza złożona z miasta i kilkunastu wsi i osad. Przez teren gminy przebiega droga krajowa nr 26, prowadząca do granicy z Niemcami. W południowym rejonie gminy wioski ukryte są w rozległych lasach, w części środkowej położone są na wzniesieniach terenu z rozległymi widokami. W panoramach miasta i większych miejscowości dominują wieże kościelne. Szczególnie atrakcyjne rysuje się sylweta Trzczińska - Zdroju widziana ze wzniesień w okolicach Górczyna i wsi Klasztorne. W niemal każdej wsi znajdują się zespoły lub pojedyncze elementy zabytkowej zabudowy mieszkalnej i gospodarczej oraz zespoły zieleni czy to parkowej czy cmentarnej.

5.2.3. Zabytki nieruchome

Na terenie gminy znajdują się różnorodne przykłady nieruchomości zabytkowych. Należą do nich plan Trzczińska – Zdroju oraz układy ruralistyczne wsi Góralice i Strzeszów, charakteryzujące się kompozycjami zabudowy z okresu powstania w 4 ćw. XIII w. Z kolei w planach Gogolic, Piaseczna i Rosnowa zwracają uwagę elementy układów placowych ze znacznymi wzniesieniami w środkowych częściach wsi i kościołami na wierzchołkach.

Wyróżniającą się grupę obiektów architektonicznych stanowią kościoły znajdujące się w: Trzczińsku – Zdroju, Chełmie Dolnym, Dobropolu, Gogolicach, Piasecznie, Rosnowie i Stołecznej. Wszystkie, oprócz kościoła w Dobropolu wzniesionym w 1768 r., zbudowane zostały w czasach średniowiecza, w XIII i XIV w., z kamieni granitowych w formie budowli salowych. Pomimo późniejszych przebudów, zachowały średniowieczne mury z portalami i zachowanymi częściowo otworami okiennymi.

Przy kościołach zachowały się nieczynne dziś cmentarze, grodzone od najdawniejszych czasów murami kamiennymi i ceglany z okazałymi bramami jak w przypadku Rosnowa czy Strzeszewa. W Chełmie Dolnym zachował się również cmentarz rodowy z kaplicą rodu von Treskow zbudowaną w 1902 r. W Trzczińsku-Zdroju cmentarz przykościelny zlikwidowano w XIX wieku i założono nowy poza granicami Starego Miasta. Pod koniec XIX w. zbudowano na nim neogotycką kaplicę pogrzebową. Po południowej stronie miasta założono również cmentarz żydowski, obecnie zachowany w formie nieużytkowanej parceli.

Obiekty rezydencjonalne reprezentowane są, raczej skromnie, kilkoma przykładami zachowanymi w: Chełmie Górnym, Dobropolu (w formie odbudowywanej ruiny), Gogolicach, Stołecznej i Tchórznie. Najbardziej interesującym i najstarszym przykładem jest barokowy pałac w Dobropolu, pałac w Gogolicach z początku XIX w., rozbudowany o skrzydło boczne pod koniec tamtego stulecia, prezentuje dobrze zachowaną i odrestaurowaną bryłę obiektu doby klasycyzmu. Z tego samego okresu pochodzi dwór w Tchórznie, będący

przykładem skromnej siedziby pańskiej w formie podpiwniczonej, parterowej budowli przykrytej dachem naczółkowym, niestety bardzo przebudowany. Pałac w Stołecznej z końca XIX w., jest przykładem siedziby szlacheckiej o formach historycznych z akcentami neorenesansu i neobaroku w konwencji romantycznej. I wreszcie dobrze zachowany i odrestaurowany pałac w Chełmie Górnym, z początku wieku XX, prezentuje formy architektury neoklasycystycznej.

Nieodłączną częścią siedzib szlacheckich są założenia parkowe, zachowane przy obiektach istniejących oraz w miejscowościach w których pałace lub dwory zostały zniszczone. Tak więc na terenie gminy założenia parkowe lub ich ślady w postaci otulin zachowały się w: Chełmie Dolnym, Chełmie Górnym, Dobropolu, Drzeszu (otulina), Gogolicach, Klasztorne (otulina), Piasecznie, Rosnowie, Smudze, Stołecznej i Tchórznie. Wszystkie z XIX w., założone zostały w oparciu o realizowane w tamtych czasach formy parków krajobrazowych.

W sąsiedztwie pałaców i dworów zakładane były również zespoły zabudowań folwarcznych, lub nawet powstawały one wcześniej niż siedziby pańskie. Całe zespoły lub ślady w postaci pojedynczych budowli przetrwały we wszystkich miejscowościach gdzie znajdują się parki, a dwa budynki z założenia folwarcznego pozostały również we wsi Babin. Najlepiej bo w całości i w dobrym stanie zachował się zespół w Chełmie Górnym, gdzie najstarsze przykłady budynków inwentarskich datują się na 3 ćw. XIX w., i gdzie zachowała się również wieża wodociągowa z XIX w. Budynki o interesujących formach znajdują się w: Chełmie Dolnym (obora wpisana do rejestru zabytków), w Gogolicach (obora i stajnia), w Smudze (stodoła o opracowanych dekoracyjnie murach obwodowych).

Miejska zabudowa Trzcńska-Zdroju. Tu znajduje się prawie połowa ze wszystkich obiektów zabytkowych w gminie. Oprócz wymienionego już wcześniej planu miasta i kościoła do ważnych zabytków nieruchomych należą średniowieczne mury obronne z dwoma bramami i basztami oraz licznymi czatowniami zachowane na prawie całym obwodzie miasta. Starannie odrestaurowane kilka lat temu stanowią dużą atrakcję turystyczną miasta. Średniowieczną metrykę ma również ratusz z oryginalną substancją zabytkową murów obwodowych, z ostrołukowym portalem, śladami piętnastowiecznych okien i podziałów szczytów oraz z dobrze zachowaną na I piętrze salą sądową o polichromowanych sklepieniach. Młodszy zabytkami użyteczności publicznej są: neoklasycystyczny budynek szkoły przy ul. 2 Lutego 3, budynek dawnego sanatorium z 1898 r., o interesującej architekturze typowej dla budownictwa sanatoryjnego z przełomu XIX/XX w., (wraz z terenem parku zdrojowego), budynek dworca z końca XIX w., oraz zagroda młyńska z połowy XIX w. Najliczniejszą grupą zabytków stanowią domy mieszkalne przy głównych ulicach pochodzące z okresu od około połowy wieku XIX do lat trzydziestych XX w. Są to domy jedno piętrowe i parterowe wzniesione w konstrukcji szachulcowej, ryglowej i zbudowane z cegły i otynkowane. Budynki ustawione względem ulic kalenicowo, w zabudowie pierzejowej i wolnostojącej, przykryte są dachami dwuspadowymi. W podziałach fasad w wielu domach zachowane są szerokie przejazdy bramne i wejścia o ozdobnych stolarkach. W wielu domach pierwotne podziały elewacji zostały zatarte; okna powiększone a stolarka okien w większości wymieniona. Wszystkie fasady są otynkowane, nieliczne budynki, głównie w okolicy Rynku są bardziej okazałe, zdobione sztukateriami w formach gzymsów, opasek i fryzów. Na tyłach parceli domów mieszkalnych znajdują się podwórza gospodarcze będąc przejawem dawnego agrarnego charakteru miasta. Na podwórzach z kolei zachowały się nieliczne już przykłady budynków gospodarczych takich np. jak: magazyny. Okazałe przykłady znajdują się dla przykładu przy ul. Sienkiewicza 36. Również poza obrębem obwarowań, przy ul. Chojnickiej, Cmentarnej, Nad Rurzą znajdują się budynki gospodarcze o rolniczym przeznaczeniu, t. j. stodoły. Jest to grupa około 10 obiektów zbudowanych z cegły w okresie przełomu XIX i XX w. Kilka z nich zdobią detale architektoniczne, kilka znajduje się w bardzo złym stanie technicznym, jednak są również przykłady odbudowanych bądź zabezpieczonych obiektów.

Na liście gminnej ewidencji zabytków niemal połowę stanowią obiekty z terenów wsi. Znajdujemy w nich zabudowę typową dla tzw. wsi folwarcznych i wsi chłopskich. W pierwszych zabudowa mieszkalna jest skromna, często w formie domów wielorodzinnych z komórkami. Zabudowa gospodarcza występuje tu głównie w dawnych folwarkach skupionych przy siedzibach pańskich. Znacznie ciekawsza jest zabudowa we wsiach chłopskich. Interesujące przykłady znajdują się w Strzeszowie i Góralicach. Przy ramionach ulic ujmujących wrzecionowate nawisia znaleźć można dwa typy kompozycji zabudowy działek siedliskowych. Obok zagród z domami ustawionymi kalenicowo wzdłuż dróg, nierzadko o bardzo ozdobnych fasadach z gankami i budynkami gospodarczymi na tyłach domostw np. Strzeszów 20, 41, 46, 50, 54, znajdują się budynki mieszkalne ustawione szczytowo względem dróg, połączone z budynkami magazynowo – inwentarskimi jak np. budynek nr 13 w Strzeszowie. Śladami organizacji życia wiejskiego z końca XIX i z 1 połowy XX w., są budynki szkół zachowane np. w Chełmie Dolnym, czy Tchórznie. Interesującym obiektem

jest ceglany domek strażnika w Strzeszowie. Inne akcenty architektoniczne - transformatory w postaci czworobocznych wysokich wieżyczek znajdujących się prawie w każdej wsi, a budowane od początku wieku XX do lat trzydziestych, dokumentują czas elektryfikacji wsi. W wielu wsiach znajdują się przykłady komponowanej zieleni (nie licząc parków związanych z rezydencjami), w formach obsadzeń dróg i alei niezależnych od założeń folwarcznych.

5.2.4. Zabytki ruchome

Na terenie gminy zabytki ruchome znajdują się w kościołach. Stanowią wyposażenie świątyń głównie z XIX wieku, choć przetrwały również pojedyncze przykłady z wieków wcześniejszych. Do najstarszych przykładów należą polichromie sklepienia w dawnej Sali Sądowej ratusza w Trzciesku-Zdroju. Z doby baroku pochodzą ołtarze z kościołów w Stołecznej i Rosnowie. W Stołecznej zachowały się również dwa barokowe anioły chrzcielne (w katedrze w Szczecinie przechowywane są dwa dziewiętnastowieczne feretrony przywiezione w 1945 roku z okolic Lwowa). W Strzeszowie zachowało się renesansowe epitafium Mateusza Schillinga, a w Piasecznie znajdują się fragmenty barokowej empory organowej i klasycystyczna kropielnica. W Trzciesku-Zdroju przetrwała jedna płyta nagrobna z 1650 r. Z XIX stulecia pochodzą konstrukcje empor organowych, świeczniki, małe witraże i polichromie. Interesujące wyposażenie z tamtego stulecia zachowało się w Trzciesku-Zdroju. Należą do niego m. in.: neogotycka ambona, organy wraz z prospektem, kropielnica oraz dwa dzwony. Bardzo interesujące są stacje Drogi Krzyżowej w kościele w Chełmie Dolnym, przywiezione w 1967 roku z kościoła salezjanów w Warszawie a będące przykładem rzemiosła sztuki kościelnej z początku XX wieku. Do zabytków ruchomych należy zaliczyć lapidarium na cmentarzu przykościelnym w Chełmie Dolnym, złożone z kilkunastu fragmentów nagrobków i płyt nagrobnych z XIX i XX wieku.

5.2.5. Zabytki archeologiczne

Stanowiska i obiekty archeologiczne. W II- strefa częściowej ochrony konserwatorskiej: Antoniewice – 1 stanowisko, Chełm Górny – 1 stanowisko, Chełm Dolny – 12 stanowisk, Dobropole – 2 stanowiska, Góralice – 2 stanowiska, Piaseczno – 1 stanowisko, Rosnowo – 3 stanowiska, Smuga – 1 stanowisko, Tchórzno – 2 stanowiska, Trzciesko-Zdrój – 6 stanowisk. W 2019 r. do GEZ wpisano nowe stanowisko; Dobropole, stan.13 (AZP 40-07/78 – dz.nr 281 obr. Dobropole, gm Trzciesko-Zdrój, pow. Gryfino.

W III – strefa ograniczonej ochrony konserwatorskiej:

Antoniewice – 6 stanowisk, Chełm Dolny – 10 stanowisk, Chełm Górny – 3 stanowiska, Dobropole – 10 stanowisk, Gogolice – 6 stanowisk, Góralice – 29 stanowisk, Klasztorne – 11 stanowisk, Piaseczno – 16 stanowisk, Rosnowo – 15 stanowisk, Smuga – 2 stanowiska, Stołeczna – 5 stanowisk, Strzeszów – 6 stanowisk, Tchórzno - 4 stanowiska, Trzciesko-Zdrój

– 63 stanowiska, osada z epoki brązu odkryta w 2016 r.

5.2.6. Zabytki w zbiorach muzealnych i innych.

W Trzciesku – Zdroju znajduje się Izba Pamięci otwarta w listopadzie 2013 roku, w budynku dawnego młyna, wyremontowanego z dotacji unijnych i gminnych w latach 2011 – 2012. Ekspozowane tam są m. in. wyroby rzemiosła z Trzcieska-Zdroju i okolic, z okresu przedwojennego i nowszych czasów.

5.2.7. Dziedzictwo niematerialne

Zmiany osadnicze, jakie nastąpiły w całym regionie po II wojnie światowej, nie sprzyjały kultywowaniu miejscowych tradycji z zakresu kultury niematerialnej. Do dziś nie przytacza się miejscowych legend, nie otacza się pamięcią rodzin i osób zasłużonych dla terenu, a nawet z trudem przypomina się o znanych w świecie nazwiskach niemieckich z okresu II wojny światowej. Dotyczy to np. Henninga von Treskow, jednego z głównych uczestników zamachu na Hitlera w 1944 roku. Był bratem właściciela majątku ziemskiego w Chełmie Dolnym, gdzie często przebywał wraz ze swoją rodziną i gdzie został pochowany po samobójczej śmierci i ekshumowany przez gestapo po nieudanym zamachu. Znanym antyhitlerowskim opozycjonistą był również pastor Dietrich Bonhoeffer, ożeniony z Marią Wedemeyer, córką właściciela dworu w Piasecznie. Właściciele obu majątków byli spokrewnieni i zaprzyjaźnieni i należą niewątpliwie do ważnych historycznie postaci regionu. W ostatnim okresie promowana jest natomiast postać wybitnego teologa niemieckiego Paula Tillicha, który spędził w Trzciesku -Zdroju kilka lat dzieciństwa.

Aktualnie obserwuje się działania zmierzające do utworzenia lokalnych tradycji odwołujących się do najstarszych dziejów regionu, okresu osiedlenia się w Ziemi Bańskiej w 1234 roku, zakonu templariuszy. W 2009 roku utworzona została Fundacja „Droga Lotha”. Ważna jest działalność Domu Kultury promującego

aktualną twórczość miejscowych artystów oraz działalność Stowarzyszenia Miłośników Ziemi Trzcieńskiej, propagującego historię i walory kulturowe miasta i miejscowości gminy Trzcianko-Zdrój. Do dziedzictwa niematerialnego należą historyczne nazwy np. jezior czy lasów i takie znajdują się do dziś na terenie gminy. Są to nazwy „klasztorne”. Dotyczą osady Klasztorne, która jak się przyjmuje miała być założona przez zakon cysterek w 1248 roku, oraz jeziora i lasu określanych nazwami „Klasztorne” na mapach sprzed 1945 roku.

5.3 Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

Polskie prawo wymienia cztery formy ochrony zabytków nieruchomych: rejestr zabytków, uznanie za pomnik historii, tworzenie parków kulturowych oraz ustalenie ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego (MPZP). W przypadku gminy Trzcianko Zdrój mamy do czynienia z **rejestrem zabytków**. Rejestr zabytków jest wykazem obiektów, które są objęte szczególną ochroną na terenie kraju. Jest to jednocześnie najbardziej powszechna forma ochrony zabytków. Działaniami administracyjnymi związanymi z wpisem do rejestru zabytków zajmuje się **wojewódzki konserwator zabytków**. Wpis może zostać dokonany **z urzędu** lub **na wniosek właściciela** lub użytkownika nieruchomości. Żądanie wpisania obiektu do rejestru zabytków może zgłosić również stowarzyszenie lub organizacja społeczna, która zajmuje się ochroną dziedzictwa kulturowego. Przed dokonaniem wpisu do rejestru zabytków prowadzone jest postępowanie przygotowawcze, które polega na zgromadzeniu informacji, materiałów i dokumentacji fotograficznej, które ma za zadanie potwierdzić wartość potencjalnego zabytku. Jeśli na drodze postępowania żadna ze stron nie wniesie uwag i skarg, decyzja nabiera mocy prawnej, a obiekt zyskuje numer rejestru zgodny z kolejnym zapisem w księdze rejestru zabytków.

Obiekt może być zapisany w rejestrze zabytków w trzech kategoriach: **A** – zabytek ruchomy; **B** – zabytek nieruchomy; **C** – zabytek archeologiczny. Wpisanie nieruchomości do rejestru zabytków ujawnia się w jej księdze wieczystej. Na terenie gminy w rejestrze zabytków (zgodnie z wykazem zamieszczonym poniżej) wpisane są wszystkie kościoły, cmentarze, parki oraz pojedyncze obiekty. Wszystkie wchodzą w skład ewidencji gminnej.

6.4. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków

Zasady prowadzenia gminnej ewidencji zabytków zawarte są w Rozporządzeniach Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z 2011, 2019 i 2021 roku (Dz.U. z 2021 r.poz.56). Gminna ewidencja ma charakter zbioru otwartego i jest spisem obiektów zabytkowych prowadzonych przez gminę. Wpis do niego następuje na podstawie zarządzenia, czyli aktu wewnętrznego prezydenta, burmistrza lub wójta. W gminnej ewidencji zabytków ujmuje się:

- zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków,
- inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków,
- inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Wpis do gminnej ewidencji zabytków nie nakłada na właściciela obiektu obowiązków związanych z konserwacją zabytku, jednak wpis taki brany jest pod uwagę w przypadkach:

- wydawania decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy,
- pozwolenia na budowę lub rozbiórkę.

Dla gminy Trzcianko-Zdrój GEZ opracowana została w 2011 r. w formie kart adresowych z fotografiami i historiami miejscowości. Zawiera 443 obiektów w tym:

zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków i obiekty wskazane do ochrony w Studium do planu Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Trzcianko-Zdrój. Na karty obiektów wpisane są obiekty z zachowaną historyczną kubaturą z wystrojem i bez wystroju lub ze zmienionymi podziałami.

Od 2011 roku do chwili obecnej lista gminnej ewidencji powiększona została obligatoryjnie o 5 obiektów wpisanych do rejestru zabytków. Jednocześnie po korekcie wykazu stwierdzono konieczność wykreślenia z niego kilku obiektów z uwagi na ich rozbiórkę i poddano pod rozagę skreślenia z GEZ obiektów zdewaloryzowanych. Jednocześnie wskazano kilka obiektów kwalifikujących się do wpisu do GEZ, z uwagi na wartości estetyczne i historyczne (spis w zaktualizowanym wykazie GEZ).

5.5. Zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy

Na terenie gminy zachowała się duża ilość zabytków różnych kategorii. Do najważniejszych należą z jednej strony te które legitymują się metrykami z okresu średniowiecza, następnie nielicznie zachowane obiekty rezydencjonalne dokumentujące typy budownictwa związanego z własnością ziemską i wreszcie przykłady budownictwa miejskiego i wiejskiego.

Istotny zasób dziedzictwa kulturowego z okresu średniowiecza znajduje się w Trzcianku Zdroju, gdzie do najistotniejszych zabytków należą: plan miasta z ostatniej ćwierci XIII wieku, kościół z XIII/XIV w., mury obronne z bramami i basztami oraz ratusz. W **planie miasta** zwraca uwagę jego regularne rozplanowanie na duże prostokątne kwartały wyznaczone przebiegiem trzech długich równoległych do siebie ulic, przedzielonych uliczkami poprzecznymi z kwartałem centralnym na którym znajduje się fara miejska oraz ratusz. Kształt planu utrwala przebieg **kamiennych murów obronnych** zachowanych prawie na całym obwodzie z dwoma bramami: Chojeńską i Myśluborską oraz dwoma basztami: Prochową i Bocianią i licznymi półbasztami. W bramie Chojeńskiej zachowała się jedna pierzeja wrót, będąca wyjątkowym przykładem średniowiecznej stolarki. Mury budowane od XIII do XVI stulecia poprzedzone były pierwotnie fosą i wałami ziemnymi, które splantowano w 1870 r., a w ich miejsce założono aleje. Mury chociaż w niepełnej wysokości należą do najlepiej zachowanych w regionie. Bardzo cennym zabytkiem architektury sakralnej jest **kościół** zbudowany z kamieni granitowych w ostatniej ćwierci XIII w., w formie budowli salowej z wieżą o tej samej szerokości co nawa. Następnie kościół rozbudowano w 1332 r., w cegle, do formy trzynawowej przesklepionej hali i wreszcie przebudowano go w latach 1883-1894, kiedy do ściany wschodniej dobudowano apsydę a w murach obwodowych wykuto nowe portale i duże okna, pozostawiając ślady otworów z XIII w. Przeprowadzono również regotyżację wnętrza, tynkując ściany i pokrywając je polichromiami oraz wymieniono wyposażenie wnętrza. Cennym zabytkiem gotyckiej architektury świeckiej jest **ratusz**, jeden z nielicznie zachowanych w regionie i na terenie Polski. W częściowo podpiwniczonym piętrowym gmachu na rzucie prostokąta z bryłą zwieńczoną wysokimi szczytami o maswerkowych dekoracjach zachowały się relikty z XIV i XVI w., w formie ostrołukowych portali w obu ścianach szczytowych i odkrytki dawnych okien o kotarowych wykrojach. Szczególnie interesujące jest wnętrze zachodniej części I piętra gdzie w XV wieku urządzono salę posiedzeń sądu i salę obrad. Tę pierwszą przykryto polichromowanymi sklepieniami sieciowymi.

Zabytki z najstarszego okresu osadnictwa w rejonie Trzcianka przetrwały również we wsiach gminy. Należą do nich **dwie plany ruralistyczne w Góralicach i Strzeszowie**, wytyczone pod koniec XIII w., a charakteryzujące się wrzecionowatymi zarysami z nawsiami ujętymi dwoma ramionami ulic. Datowanie planów potwierdzają bryły kamiennych **kościółów** znajdujące się pośrodku nawsi, przy czym z trzynastowiecznej świątyni w Góralicach zachowały się tylko mury obwodowe przyziemia, gdyż pozostałe partie zostały wzniesione od podstaw w latach 1873 – 1875. **Kościół doby średniowiecza**, z kwadr granitowych, budowane od 4 ćwierci XIII w., do XV stulecia dominują w pejzażach wsi. Zachowane w: Chelmie Dolnym, Gogolicach, Piasecznie i Rosnowie i Stołecznej, reprezentują przykłady charakterystyczne dla południowo – zachodniej części obecnego województwa zachodniopomorskiego. Wszystkie uległy w wiekach nowożytnych przebudowom, które jednak nie zatępiły ich pierwotnych form - kościółów salowych z dużymi, ostrołukowymi portalami i ostrołukowymi oknami. Na terenie gminy były tylko dwa kościoły

o formach nowożytnych. Pierwszy, niezwykle interesujący, kościół na planie kwadratu wzniesiono w 1766 roku we wsi Dobropole. Centralny plan, opięte lizenami elewacje i wielkie okna stanowią bardzo rzadki w regionie przykład architektury doby baroku. Znacznie skromniejszy był kościół w Tchórznie, rozebrany w 1950 r. Na terenach położonych przy kościołach, ogrodzonych kamiennymi lub ceglanyymi murami (zachowanymi w Chełmie Dolnym, Gogolicach, Piasecznie, Rosnowie i Stołecznej), znajdowały się pierwotnie cmentarze, które w każdym przypadku chronione są prawem. W murach budowanych od średniowiecza po XIX w., na uwagę zasługują również średniowieczne bramy zachowane np. w Rosnowie.

Ważną, choć nieliczną dla gminy grupą obiektów zabytkowych są **rezydencje** reprezentowane kilkoma przykładami dworów i pałaców z XIX wieku, zachowanych w Gogolicach, Chełmie Górnym, Stołecznej i w Tchórznie. Najskromniejszy jest dwór w Tchórznie zbudowany na początku XIX wieku w formie długiego, parterowego budynku przykrytego dachem naczółkowym. Najbardziej interesujący przykład późnobarokowej siedziby rodu von Sydow w Dobropolu, zachowany jest w ruinie, przy czym od kilku lat jest odbudowywany. Przy dworach i pałacach, w tym również tych zniszczonych w czasie wojny np. w Chełmie Dolnym, Piasecznie, Rosnowie czy w Smudze, znajdują się parki, przeważnie krajobrazowe. Jednym z ciekawszych jest park w Chełmie Dolnym założony na zboczach wzniesień wokół malowniczego jeziora.

Siedziby właścicieli ziemskich znajdowały się zawsze w **zespolech zabudowy folwarcznej**, bardzo licznej na terenie gminy. Najlepiej zachowanym i dobrze utrzymanym przykładem rozległego folwarku z 2 połowy XIX wieku jest zespół w Chełmie Górnym z dworem, parkiem, zespołem stajni, oborami, kuźnią, domem administratora i ciekawą pod względem architektonicznym wieżą ciśniącą.

Wyróżniająca się w skali regionu jest **wiejska zabudowa mieszkalna** we wsi Strzeszów, pochodząca głównie z ostatniej ćwierci XIX wieku. Występują tu dwa typy zagród z budynkami mieszkalnymi usytuowanymi kalenicowo względem dróg i z budynkami ustawionymi szczytowo. Te ostatnie budynki z częściami mieszkalnymi przy szczytach, połączone są z budynkami inwentarsko-magazynowymi. Z reguły zbudowane są z cegły z licem ceglany, podczas gdy domy kalenicowe są prawie zawsze otynkowane i posiadają bogaty wystrój w formie gzymsów, opasek drzwi i okien, fryzów.

Interesującymi zabytkami są ceglane, neogotyckie **kaplice pogrzebowe** z XIX wieku, w Trzciesku-Zdroju, Chełmie Dolnym oraz w Góralicach z początku wieku XX.

Pod koniec XIX wieku w regionie prowadzono na dużą skalę modernizację dróg oraz obsadzanie ich lipami oraz drzewami owocowymi. Do najcenniejszych w regionie należy

czterorzędowa **aleja lipowa** w Chełmie Dolnym, prowadząca dawniej w kierunku majątku w Chełmie Górnym.

6. OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY. ANALIZA SZANS I ZAGROŻEŃ.

Mocne strony

· Położenie Gminy na terenie o dużych walorach krajobrazowych, przyrodniczych i kulturowych są podstawą do zintegrowania a więc wzmocnienia ochrony obszarowej krajobrazu.

· Cenne i różnorodne zasoby dziedzictwa kulturowego o walorach lokalnych i ponadlokalnych takie jak: plan i zabudowa Trzcieńsko - Zdroju, wraz ze starannie orestaurowanymi murami obronnymi, dobrze zachowane granitowe kościoły wiejskie z XIII i XIV w., interesująca zabudowa wsi Strzeszów, zagadki związane z planem wsi Chełm Dolny, oraz z historią miejscowości, i wiele innych obiektów.

· Dobre rozpoznanie i zewidencjonowanie zabytków.

· Działanie Stowarzyszenia Miłośników Ziemi Trzcieńskiej.

· Popularyzacja historii i dziedzictwa kulturowego: informacje na stronie internetowej Urzędu.

· Organizacja wydarzeń o charakterze edukacyjno-kulturalnym, tworzenie interaktywnych planów wycieczkowych.

· Sukcesywne wykorzystywanie potencjału dziedzictwa w promocji Pomorza Zachodniego.

· Włączanie miasta i gminy do działań wykraczających poza granice gminy. np. „ Droga Lotha”.

· Przykłady inicjatyw i realizacji prywatnych związanych z opieką nad zabytkami i krajobrazem kulturowym np. remont pałacu w Gogolicach, ruiny pałacu w Dobropolu i budynku kuźni w Chełmie Dolnym, zadbane parki w Trzcieńsku-Zdroju, Gogolicach, Chełmie Dolnym, przykłady rewaloryzowanych budynków mieszkalnych np. w Strzeszowie nr 13.

· Dofinansowywanie przez Gminę prac konserwatorskich przy obiektach wpisanych do rejestru zabytków.

·Przebieg ścieżki rowerowej na nasypach torów kolei na trasie Góralice – Trzcińsko- Zdrój oraz Trzcińsko- Zdrój – Siekierki.

Słabe strony

- Brak miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego dla miasta i obszarów wiejskich.
- Dewaloryzujące modernizacje historycznej zabudowy, głównie budynków mieszkalnych tak w Trzcińsku Zdroju jak i we wszystkich wioskach (dobudówki), tynkowanie ceglanych lub kamiennych licówek elewacji, powiększanie otworów okiennych, wymiana stolarki, docieplenia zewnętrzne elewacji skutkujące skuwaniem detali architektonicznych. Działania tego rodzaju powodują obniżenie walorów zabytkowych zabudowy i jej typizację.
- Niewłaściwe użytkowanie lub nieużytkowanie w ogóle zespołów zabudowy folwarcznej prowadzące do pogarszania się historycznego kształtu założeń np. we wsi Klasztorne i pogarszanie się stanu technicznego poszczególnych budynków i popadanie w ruinę, np. w Dobropolu, Chelmie Dolnym, Gogolicach, Rosnowie, Stołecznej, Smudze i Tchórznie.
- Pogarszający się stan techniczny większości wiejskich budynków gospodarczych, brak możliwości finansowych i nowych funkcji dla wielu z tych budynków.
- Zbyt niska liczba zabytkowych obiektów na terenach wiejskich wpisanych do rejestru zabytków.
- Niewystarczające wykorzystanie wszystkich możliwych źródeł dofinansowania działań w sferze ochrony i opieki nad materialnym i niematerialnym dziedzictwem kulturowym.

7. ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE

- Cele programu opieki
- Kierunki działań programu opieki
- Zadania programu opieki

W nowej zweryfikowanej i zaktualizowanej edycji Programu Opieki nad Zabytkami przedstawiono cele (priorytety), kierunki działań oraz zadania do realizacji, nie tylko na okres najbliższych czterech lat lecz również wskazane jako wymagające kontynuacji w latach następnych. Jednocześnie kierując się stanem zachowania dziedzictwa kulturowego oraz potencjałem realizacyjnym to jest organizacyjnym i finansowym Gminy, dokonano selekcji zadań. Przegląd zasobu dziedzictwa kulturowego oraz zdiagnozowanie stanu zachowania zabytków przeprowadzono na etapie tworzenia niniejszego Gminnego Programu Opieki nad zabytkami na lata 2022-2025. Przyjęte w programie cele są zbieżne z polityką państwa polskiego, województwa zachodniopomorskiego i powiatu gryfińskiego w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Są również zgodne z założeniami zawartymi w Studium do planu zagospodarowania przestrzennego miasta i gminy Trzcińsko - Zdrój.

Cele i kierunki działań jako długofalowe, przedstawione są poniżej w formie opisowej i graficznej, zadania do realizacji zawarte są w tabelach.

Cel I. Ochrona i poprawa stanu dziedzictwa kulturowego.

Kierunki: 1. utrzymanie i wyeksponowanie zachowanych zasobów i struktury krajobrazu kulturowego, 2 zahamowanie procesów degradacji zabytków i poprawa stanu ich zachowania.

Osiągnięcie tego celu możliwe jest poprzez:

- uwzględnianie problemów ochrony zabytków i opieki nad zabytkami w dokumentach strategicznych gminy,
- zintegrowanie ochrony krajobrazu kulturowego z ochroną przyrody i równowagi ekologicznej,
- określenie obszarów wartościowych pod względem krajobrazowym - kulturowym i przyrodniczym, opracowanie wytycznych do ich zabudowy i zagospodarowania oraz wskazanie najcenniejszych obszarów do zachowania poprzez wyłączenia z lokalizacji inwestycji o negatywnym wpływie na krajobraz z uwzględnieniem wytycznych w planie zagospodarowania przestrzennego województwa,
- poprawę stanu technicznego zachowania zabytków, poprzez budżet własny gminy oraz pozyskiwane środki zewnętrzne,
- rewitalizację obszarów niedoinwestowanych, np. zieleni komponowana – aleje, parki, cmentarze,

·współpracę czynników społecznych - społeczni opiekunowie zabytków, organizacje pozarządowe, stowarzyszenia, fundacje.

Cel II. Włączenie zabytków w procesy aktywizacji ekonomicznej i społecznej.

Kierunki: 1. zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości 2. tworzenie nowych miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami 3. stworzenie warunków finansowych i organizacyjnych do opieki nad dziedzictwem kulturowym

Osiągnięcie tego celu wymaga:

·tworzenia warunków finansowych i organizacyjnych służących zaangażowaniu dziedzictwa kulturowego w aktywizację ekonomiczną i społeczną;

·stworzenia zintegrowanego systemu informacji o finansowaniu ochrony i opieki nad zabytkami, możliwościach pozyskania dotacji ze środków unijnych, państwowych, wojewódzkich, powiatowych, miejskich oraz prawidłowego przygotowania wniosków;

·racjonalnego wykorzystania środków z funduszy unijnych, rządowych, samorządowych, prywatnych na projekty mające za zadanie poprawę kondycji zabytków (konserwację) oraz rewitalizację, aktywizację społeczną i ekonomiczną w oparciu o obiekty i obszary zabytkowe;

·zagospodarowania zabytkowych budowli na cele kulturalne, turystyczne i inne przy pomocy funduszy prywatnych, gminnych, państwowych i europejskich;

·budowy i promocji produktów turystycznych w oparciu o dziedzictwo kulturowe i zabytki.

Cel III. Budowa społeczeństwa świadomego walorów historycznych krajobrazów i potrzeby zachowania dziedzictwa kulturowego.

Kierunki: 1. Budowa świadomych więzi społecznych z dziedzictwem kulturowym i potrzeby jego zachowania, 2. Promocja dziedzictwa kulturowego miasta i gminy.

Osiągnięcie celu poprzez:

·kontynuację działań polegających na organizacji imprez kulturalnych, konferencji naukowych, popularno-naukowych pogłębiających wiedzę o dziedzictwie kulturowym, kierowanych do różnych środowisk w tym do społeczności wiejskich;

·wykreowanie wiodącej imprezy kulturalnej związanej z dziedzictwem kulturowym w środowiskach wiejskich;

- wspieranie inicjatyw lokalnych i organizacji pozarządowych działających na rzecz popularyzacji wiedzy o zabytkach oraz opieki i ochrony nad zabytkami;
- włączenie problematyki dziedzictwa kulturowego do programów szkolnych, upowszechnianie edukacji nt. historii i dziedzictwa kulturowego, wykorzystanie zabytków gminy w nauczaniu dziejów urbanistyki, architektury i budownictwa, archeologii (np. lekcje muzealne).

Osiągnięcie tych celów wymaga wieloletnich, zintegrowanych działań skutkujących zmianami zarówno w sferze materialnej jak i mentalnej. Określone cele należy traktować jako równorzędne. Poprawa stanu dziedzictwa kulturowego nie będzie możliwa bez powstania świadomej potrzeby jego zachowania oraz działań związanych z użytkowaniem zabytków w sposób odpowiedni dla ich walorów. Suma działań powinna powodować aktywizację społeczną, ekonomiczną i podniesienie atrakcyjności regionu.

7.1. Graficzne przedstawienie celów, kierunków i zadań, z wyeksponowaniem zadań na okres obowiązywania GPOnZ dla gminy Trzcińsko-Zdrój

Cel I. Ochrona i poprawa stanu dziedzictwa kulturowego	
Kierunki działań	Zadania
Utrzymanie i wyeksponowanie zachowanych zasobów i struktury krajobrazu kulturowego	<p>Prowadzenie i aktualizowanie gminnej ewidencji, w tym weryfikacja obiektów, które z uwagi na dewaloryzację wystroju, proponowane są do wykreślenia z GEZ.</p> <p>Udostępnienie wykazu gminnej ewidencji zabytków na stronie internetowej gminy.</p> <p>Złożenie wniosku do WKZ w Szczecinie o podjęcie badań archeologicznych relikwów siedziby cysterek w miejscowości Klasztorne.</p> <p>Złożenie wniosku do Starosty Powiatu Gryfińskiego o oznakowanie ważnych zabytków na terenie gminy (zgodnie z odp. przepisami) oraz ujednoczoną informacją o obiektach.</p>

Zahamowanie procesów degradacji i poprawa stanu zachowania dziedzictwa kulturowego	<p>Egzekwowanie zapisów dotyczących działalności inwestycyjnej na obszarach objętych ochroną i obszarów sąsiadujących.</p> <p>Opracowanie długofalowego planu remontów obiektów zabytkowych z zasobów gminy i prowadzenie prac remontowo – konserwatorskich przy obiektach należących do gminy.</p>
	Uporządkowanie i oznakowanie gminnych cmentarzy w: Gogolicach, Rosnowie, Strzeszowie i Tchórznie.
Cel II. Włączenie zabytków w procesy aktywizacji ekonomicznej i społecznej.	
Kierunki działań	Zadania
<p>Zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości</p> <p>Tworzenie nowych miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami</p> <p>Stworzenie warunków finansowych i</p>	<p>Wspieranie rozwoju gospodarstw agroturystycznych w zabytkowych obiektach – budynkach gospodarczych.</p> <p>Wspieranie inicjatyw gospodarczych wiążących się z adaptacją zabytkowych stodół w Trzcińsku-Zdroju.</p> <p>Kontynuacja współpracy z Powiatowym Urzędem Pracy w zakresie: zatrudniania bezrobotnych w ramach robót publicznych przy porządkowaniu cmentarzy, lub prac pielęgnacyjnych drzew w alejach.</p> <p>Pomoc gminy w opracowaniu wniosków o dofinansowanie z środków zewnętrznych, doradztwo, promocja.</p>

organizacyjnych do opieki nad dziedzictwem kulturowym	Starania o uzyskanie środków zewnętrznych dofinansowujących remonty obiektów zabytkowych gminy. Dofinansowanie prac rewaloryzacyjnych nie będących własnością gminy.
Cel III . Budowa społeczeństwa świadomego walorów historycznych krajobrazów i potrzeby zachowania dziedzictwa kulturowego.	
Kierunki działań	Zadania
Budowa świadomych więzi społecznych z dziedzictwem kulturowym i potrzeby jego zachowania.	Aktualizowanie systemu informacji i promocji dziedzictwa kulturowego (dostęp do informacji o obiektach z gminnej ewidencji zabytków z całego terenu gminy Trzcińsko – Zdrój). Opracowanie przewodnika i mapy zabytków dla miejscowości z terenu całej gminy jako formy promocji ułatwiającej dostęp do dziedzictwa kulturowego.

Promocja dziedzictwa kulturowego gminy	<p>Budowa tras turystycznych np. rowerowych o profilu kulturowym dla przykładu;</p> <ul style="list-style-type: none"> -szlak kamiennych murów obronnych we współpracy z innymi gminami np. Moryń, Mieszkowice, -szlak najstarszych kamiennych kościołów w obrębie gminy (Trzcіnsko-Zdrój, Chełm Dolny, Gogolice, Piaseczno, Stołeczna, Strzeszów). <p>Promocja dobrych realizacji prac przy zabytkach. Opracowanie regulaminu dorocznej nagrody za opiekę nad zabytkami dla najlepszego użytkownika obiektu zabytkowego, wykonawcy prac przy zabytku.</p> <p>Popularyzacja idei społecznego opiekuna zabytków, wnioskowanie do WKZ i Starosty Gryfińskiego o ustanowienie społecznym opiekunem zabytków osób wykazujących się zaangażowaniem w sprawy opieki nad zabytkami.</p>
Edukacja i popularyzacja wiedzy o dziedzictwie kulturowym gminy	<p>Systematyczna edukacja kulturowa dzieci i młodzieży; opracowanie gier edukacyjnych i terenowych; organizacja lekcji muzealnych, bibliotecznych (wyjazdy do muzeów), organizacja konkursów wiedzy o własnej miejscowości; włączenie pytań o gatunki drzew i krzewów rosnących w parkach do konkursów ekologicznych.</p> <p>Popularyzatorskie działania wizualne n. t. historii regionu, dawnego i dzisiejszego krajobrazu kulturowego, zabytków (wyświetlanie fotografii z GEZ); wystawy tematyczne fotografii kościołów, zabytków ruchomych, zespołów budynków gospodarczych czy</p>

folwarcznych.

Udział w obchodach Europejskich Dni Dziedzictwa na obszarze miasta i gminy (wrzesień - każdego roku), we współpracy z organizatorami EDD (BDZ Szczecin). Zaproszenie organizatorów do organizacji otwarcia obchodów w Trzciesku-Zdroju.

Programowe cele i zadania podlegają uchwaleniu przez Radę Miejską.

Cele perspektywiczne i kierunki sformułowane wyżej powinny pozostać jako zasady programowe. Zadania mogą być modyfikowane, zależnie od bieżących uwarunkowań.

Z katalogu zadań przedstawionych jako propozycja do realizacji w latach 2022- 2025, gmina w zależności od możliwości finansowych wytypuje zadania do realizacji

8. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Realizacja programu odbywać się będzie poprzez wskazane zadania na rzecz osiągnięcia celów w nim przyjętych. Dostępne instrumentarium służące realizacji programu wynika z obowiązujących przepisów prawnych oraz opartych na nich działań umocowanych w realiach instrumentów prawno-ekonomicznych i finansów publicznych.

Instrumenty prawne wynikające z przepisów dotyczących ochrony zabytków, w tym:

- wnioskowanie do wojewódzkiego konserwatora zabytków o wpis do rejestru zabytków obiektów/obszarów z gminnej ewidencji zabytków;
- sporządzanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego ustanawiających ochronę i rewaloryzację historycznych obszarów;
- uwzględnianie gminnej ewidencji zabytków i programu opieki nad zabytkami gminy Trzciesko - Zdrój w zmianach studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego i miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego.

Instrumenty finansowe - dotacje, subwencje, dofinansowania, nagrody, zachęty finansowe, zbiórki społeczne, programy uwzględniające finansowanie z funduszy europejskich, państwowych, samorządu województwa, powiatu, gminy, miasta.

Instrumenty koordynacji – uwzględnianie dziedzictwa kulturowego w Strategii Rozwoju Gminy Trzciesko-Zdrój.

Współpraca z ośrodkami naukowymi i akademickimi, współpraca z organizacjami pozarządowymi w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami.

Instrumenty kontrolne - monitoring (we współpracy z wojewódzkim konserwatorem zabytków i powiatowym inspektorem nadzoru budowlanego) stanu zachowania zabytków wpisanych do rejestru zabytków i ujętych w gminnej ewidencji zabytków.

Instrumenty społeczne - edukacja w zakresie dziedzictwa kulturowego, profesjonalna informacja, współdziałanie z organizacjami społecznymi. Budowa produktu turystycznego w oparciu o zabytki, tradycyjne techniki budowlane. Finansowanie działań (np. remontowych, promocyjnych) przy zabytkach.

9. KRYTERIA OCENY REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Zgodnie z przepisami ustawy o ochronie zabytków **burmistrz**/prezydent zobowiązany jest do sporządzania co dwa lata sprawozdania z realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami i przedstawienia go Radzie Miejskiej. Wykonanie sprawozdania powinna poprzedzić ocena stopnia realizacji gminnego programu uwzględniająca:

- wykonanie zadań przyjętych do realizacji w okresie czteroletnim obowiązywania gminnego programu opieki nad zabytkami,
- efektywność ich wykonania.

Za kryteria oceny realizacji programu opieki mogą służyć:

- wydatki budżetu gminy na ochronę i opiekę nad zabytkami,
- wartość finansowa zrealizowanych kompleksowych programów rewaloryzacji i rewitalizacji oraz liczba (bądź inne mierniki) obiektów poddanych rewaloryzacji w ramach tych programów,
- wartość finansowa zrealizowanych prac remontowo-konserwatorskich przy zabytkach oraz liczba obiektów poddanych ww. pracom,
- ilość wykonanych miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego,
- liczba powołanych parków kulturowych lub obszarów krajobrazowo-kulturowych,
- liczba wniosków o wpis do rejestru zabytków obszarów, obiektów i zespołów zabytkowych,
- liczba opracowanych prac studialnych (studia historyczno-urbanistyczne, studia krajobrazowe,
- liczba zrealizowanych konkursów, wystaw, działań edukacyjnych na terenie gminy,
- liczba utworzonych szlaków turystycznych, tras rowerowych etc.,
- liczba opracowanych/wydanych wydawnictw (w tym folderów promocyjnych, przewodników etc.),
- liczba utworzonych, zmodernizowanych elementów infrastruktury służących funkcjonowaniu i rozwojowi turystyki kulturowej,
- ilość szkoleń lub liczba pracowników biorących udział w szkoleniach związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego.

10. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI ORAZ FINANSOWANIE PRZEZ GMINĘ ZADAŃ Z ZAKRESU OCHRONY ZABYTKÓW

Ochrona zabytków i opieka nad nimi jest ustawowym obowiązkiem państwa, samorządów i właścicieli zabytków. Tak więc do finansowania działań na rzecz utrzymania dziedzictwa kulturowego są zobowiązani wszyscy wymienieni.

Niżej przedstawiono przykładowe źródła pozyskania środków zewnętrznych i możliwości finansowania ochrony i opieki nad zabytkami na terenie gminy z uwzględnieniem środków publicznych.

- Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego oraz innych ministrów,
- Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków,
- Marszałka Województwa Zachodniopomorskiego,
- Fundusze europejskie i środki pomocowe
- Radę Powiatu Gryfińskiego,
- Radę Miejską w Trzcíńsku-Zdroju.

Dotacje Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego;

Można tu ubiegać się o dofinansowanie następujących rodzajów zadań: 1) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków planowanych do przeprowadzenia w roku udzielenia dofinansowania; 2) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków planowanych do przeprowadzenia w roku udzielenia dofinansowania dla zabytków wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO oraz uznanych za Pomnik Historii (dotyczy wpisów indywidualnych oraz obszarowych); 3) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków przeprowadzonych w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia wniosku (po wykonaniu wszystkich prac lub robót określonych w pozwoleniu wydanym przez wojewódzkiego konserwatora zabytków); 4) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków przeprowadzonych w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia wniosku (po wykonaniu wszystkich prac lub robót określonych w pozwoleniu wydanym przez wojewódzkiego konserwatora zabytków) dla zabytków wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO oraz uznanych za Pomnik Historii (dotyczy wpisów indywidualnych oraz obszarowych). Do programu nie kwalifikują się zadania, które są współfinansowane ze środków europejskich. O dofinansowanie w ramach programu mogą ubiegać się podmioty prawa polskiego, osoby fizyczne, jednostki samorządu terytorialnego lub inne jednostki organizacyjne, będące właścicielem lub posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru albo posiadające taki zabytek w trwałym zarządzie).

Programy operacyjne Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego;

- promesa Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego;

- **fundusze od fundacji;** (są to dla przykładu fundacje bankowe, Fundacja LOTTO Milion Marzeń,, Fundacja Polska Miedź - KGHM, Fundacja PGNiG, Fundacja Orange).

Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków.

Dnia 1 stycznia 2018 r. weszły w życie przepisy ustawy z dnia 22 czerwca 2017 r. o zmianie ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, tworzące Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków jako państwowy fundusz celowy. To jest pierwsze pozabudżetowe źródło ich finansowania. Fundusz początkowo zasilany jest z kar administracyjnych oraz nawiązek orzekanych przez sądy za przestępstwa popełniane przeciwko zabytkom. Nowelizacja zakłada wprowadzenie administracyjnych kar pieniężnych w miejsce grzywnien wyznaczanych wskutek postępowań w sprawach o wykroczenia. Grzywny, które były zasądzone przez sądy, były rażąco niskie. Niektórym opłacało się więc niszczyć zabytek, a grzywnę wpisać np. w koszty inwestycyjne. Kary administracyjne są nakładane przez wojewódzkich konserwatorów od 1 stycznia 2018 r. Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków pozwoli na szybkie dofinansowanie zabytków uszkodzonych, np. wskutek katastrof, jak powódzie czy pożary. Dodatkowe pieniądze pozwolą na pilne ratowanie zabytków, czyli naprawę uszkodzonego dachu,

rynien czy powybijanych okien. Środkami Funduszu będzie dysponował Generalny Konserwator Zabytków, działający w imieniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

Dotacje Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji (Fundusz Kościelny.

Funkcjonujący w ramach Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji. Jednym z celów funduszu jest dofinansowywanie remontów i konserwacji zabytkowych obiektów sakralnych, w tym podstawowych prac zabezpieczających obiekt, a w szczególności remonty dachów, stropów, ścian, i elewacji, osuszanie i odgrzybianie, izolacje, remonty, wymiana zużytej stolarki okiennej i drzwiowej, instalacji elektrycznych, odgromowej, przeciwwłamaniowej. Fundusz natomiast nie finansuje konserwacji ruchomego wyposażenia obiektów sakralnych.

Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (NFOŚiGW).

W przypadku wyjątkowych projektów można też pozyskać środki z Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej. Dotyczy to dofinansowania renowacji zabytkowych parków i ogrodów wpisanych do rejestru zabytków oraz dofinansowania publikacji związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego.

Dotacje wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Zachodniopomorski Wojewódzki Konserwator Zabytków działając na podstawie przepisów ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, udziela dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków.

Katalog prac, na jakie można otrzymać dotację, obejmuje nakłady konieczne m.in. na sporządzanie ekspertyz, badań, programu prac konserwatorskich, projektów budowlanych, zabezpieczanie obiektu, odnowienie i odtworzenie okładzin, tynków, okien, drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych, wykonanie izolacji przeciwwilgociowej, zakup materiałów budowlanych, wyeksponowanie oryginalnych elementów parku, wykonanie instalacji przeciwwłamaniowej, przeciwpożarowej i odgromowej.

Dotacje zadań publicznych

Popularyzacja i edukacja w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami i upowszechnienie wiedzy o zabytkach województwa zachodniopomorskiego realizowane jest przez WKZ, zgodnie z ustawą o działalności pożytku publicznego i wolontariacie oraz na podstawie ustawy o ochronie zabytków. Corocznie ogłaszany jest otwarty konkurs ofert na realizację zadań publicznych przez organizacje pozarządowe i inne podmioty wymienione w ustawie. Zadania publiczne mogą być realizowane w różnych formach, w szczególności poprzez:

- organizowanie festiwali, przeglądów, konkursów, konferencji, seminariów, szkoleń, spotkań, plenerów, warsztatów, kursów, wystaw i innych imprez;
- wydanie niskonakładowych, niekomercyjnych publikacji, periodyków, książek także z wykorzystaniem innych technik zapisu niż druk, katalogów, druków ulotnych;
- prowadzenie badań naukowych, prac studialnych, opracowanie ekspertyz technicznych;
- innych działań związanych z popularyzacją dziedzictwa kulturowego, jak np. oznakowanie szlaków turystycznych.

Dotacje z budżetu WKZ realizowane są w cyklu danego roku budżetowego, adekwatnie do wielkości przyznanych środków finansowych. WKZ corocznie ogłasza nabór wniosków w dwóch terminach: do końca lutego dla wniosków na prace planowane do wykonania w danym roku oraz do 30 czerwca na realizację refundacji poniesionych wcześniej (do 3 lat przed złożeniem wniosku) nakładów.

Budżet Województwa Zachodniopomorskiego

Sejmik Województwa Zachodniopomorskiego 27 stycznia 2015 roku podjął nową uchwałę nr III/39/15 o trybie i zasadach dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, położonym na obszarze województwa zachodniopomorskiego.

Uchwała określiła, iż z budżetu Województwa Zachodniopomorskiego mogą być udzielane dotacje celowe na prace przy zabytku posiadającym istotne znaczenie historyczne, artystyczne lub kulturowe oraz znajdującym się w złym stanie technicznym. Dotacje udzielane są m.in.: na prace remontowo- konserwatorsko-budowlane, zakup materiałów, dokumentacje. Zasady udzielania dotacji, zawarte w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, terminy składania wniosków oraz warunki ubiegania się o środki, określone są w ogłoszeniach o konkursach i przyjętym regulaminie (ogłaszane na stronie internetowej Urzędu Marszałkowskiego).

Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej

Z Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej można uzyskać fundusze na prace związane z ochroną krajobrazu, utrzymanie i rewaloryzację zabytkowych założeń zieleni (np. parków, cmentarzy), a także zabytkowych obiektów budowlanych powiązanych z zielenią. Dotyczy to inwestycji powiązanych np. z edukacją ekologiczną (ścieżki edukacyjno-przyrodnicze) czy ośrodkami dydaktyczno-naukowymi.

Fundusze europejskie i środki pomocowe

Znaczne środki finansowe na różnorodne działania związane z ochroną dziedzictwa kulturowego, są możliwe do pozyskania z funduszy europejskich. Uprawnieni beneficjenci mają możliwość aplikowania o wsparcie projektów z zakresu opieki nad zabytkami w ramach m.in.:

- Krajowego Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko XI oś priorytetowa – Kultura i Dziedzictwo Kulturowe Działanie 11.1 – Ochrona i Zachowanie Dziedzictwa Kulturowego,
- Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Zachodniopomorskiego na działanie dot. turystyki, rewitalizacji i zachowania dziedzictwa kulturowego,
- dotacje z Urzędu Marszałkowskiego Województwa Zachodniopomorskiego (Regionalny program operacyjny Województwa Zachodniopomorskiego na lata 2014-2020),
- źródła z programu Polska Cyfrowa PO PC 2014 - 2020,
- Mechanizm Norweski i Mechanizm Finansowy EO

Dotacje Rady Powiatu Gryfino.

W uchwale nr V/35/2011 Rady Powiatu w Gryfinie z dnia 14 kwietnia 2011 r. określono zasady udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków położonych na obszarze powiatu gryfińskiego, zgodnie z którymi istnieje możliwość udzielenia dotacji. Wysokość kwot na dofinansowania ustalana jest uchwałami zatwierdzającymi budżety rocznych wydatków powiatu.

Dotacje gminne.

Działając na podstawie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami art.81 ust.1, oraz ustawy o samorządzie gminnym, organy stanowiące samorządów lokalnych mają prawo udzielania dotacji na prace restauratorskie, konserwatorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków lub znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków. Uwzględnienie zasad udzielania dotacji na remonty zabytków w Gminie Trzciesko-Zdrój określone są w Uchwale RM w Trzciesku-Zdroju. Dla jednostki samorządu terytorialnego, posiadającej tytuł prawny do obiektu, opieka nad zabytkiem jest ponadto jej zadaniem własnym.

11. REALIZACJA I FINANSOWANIE PRZEZ GMINĘ ZADAŃ Z ZAKRESU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Realizacja celów Gminnego programu opieki nad zabytkami za lata 2011 – 2015;

- wykonano Gminną Ewidencję Zabytków,
- wykonano remont murów obronnych w Trzciesku – Zdroju z srodków Unii Europejskiej, Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego i gminy,
- wykonano rewitalizację chodnika i sctezek spacerowych wokół Jeziora Miejskiego z srodków własnych gminy,
- wykonano remont domu młynarza w Trzciesku Zdroju i adaptację budynku na Izbę pamięci z srodków Unii oraz gminy,
- ponadto wiosną b.r. wykonano prace pielęgnacyjne przy alei czterorzędowej w Chelmie Dolnym.

Ocena realizacji zadań Gminnego Programu opieki nad zabytkami za lata 2011-2015 wykazała, że tylko część zadań zaproponowanych do wykonania została zrealizowana.

Finansowanie zadań z zakresu opieki nad zabytkami za okres 2011 - 2022:

Gmina Trzciesko Zdrój od kilku lat wspiera finansowo remonty i prace określone Ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, obiektów zabytkowych wpisanych do rejestru zabytków. Dofinansowania dotyczą:

- zadań inwestycyjnych z zakresu ochrony zabytków będących własnością gminy,
- zadań inwestycyjnych z zakresu ochrony zabytków nie będących własnością gminy,
- zadań związane z pielęgnacją i rewaloryzacją zieleni zabytkowej,
- wspieranie przez gminę działalności kulturalnej związanej z ochroną zabytków przez organizacje pozarządowe.

W omawianym okresie gmina udzieliła wsparcia finansowego na remont kościoła w Góralicach.

12. ZAŁĄCZNIKI

Załącznik nr 1. Wykaz obiektów wpisanych do rejestru zabytków (wg. aktualnych danych z Wojewódzkiego Urzędu Konserwatora Zabytków).

Załącznik nr 2. Wykaz obiektów pozostających w wojewódzkiej ewidencji zabytków (wg. aktualnych danych z Wojewódzkiego Urzędu Konserwatora Zabytków).

Załącznik nr 3. Zaktualizowany wykaz obiektów wpisanych do Gminnej Ewidencji Zabytków gminy Trzciesko-Zdrój.

Załącznik nr 1

Wykaz obiektów wpisanych do rejestru zabytków z terenu gminy Trzcianko Zdrój

Miejscowość	Gmina	Powiat	Obiekt	Numer	Nowy numer	Data	Nr dec
Chełm Dolny	Trzcianko- Zdrój	Gryfino	aleje lipowe(szt.3),brukowana droga, odcinek muru kamiennego	1196		27.09.2013	DZ.5130.23.2013.A R
Chełm Dolny	Trzcianko-Zdrój	Gryfino	budynek folwarczny/chlewnia/,po obrysie murów obwodowych	1680		28.06.2017	DZ.5130.09.2017.A R
Chełm Dolny	Trzcianko-Zdrój	Gryfino	cmentarz przykościelny /zespół/, kaplica, pomnik I wojna/	241		12.12.2005	DZ-4200/27/O/2005
Chełm Dolny	Trzcianko- Zdrój	Gryfino	kościół NSPJ	110	241	30.07.1956	Kl.V.-0/104/56
Chełm Dolny	Trzcianko- Zdrój	Gryfino	kuźnia wraz z powozownią	882		16.06.1980	Kl.I.5340/3/80
Chełm Dolny	Trzcianko-Zdrój	Gryfino	mur parkowy	1963		12.03.2021	DZ.5130.06.2021.A R
Chełm Dolny	Trzcianko-Zdrój	Gryfino	park dworski	934		04.12.1980	Kl.I.5340/56/80
Chełm Górny	Trzcianko- Zdrój	Gryfino	dwór	1172		19.12.1990	Kl.3-5340/217/90
Chełm Górny	Trzcianko-Zdrój	Gryfino	park dworski	935		04.12.1980	Kl.I.5340/57/80
Dobropole	Trzcianko-Zdrój	Gryfino	kościół MB Różańcowej	316	958	12.09.1958	Kl.V.-0/69/58
Dobropole	Trzcianko- Zdrój	Gryfino	pałac (w ruinie)	172	1146	24.10.1956	Kl.V.-0/180/56
Dobropole	Trzcianko -Zdrój	Gryfino	park dworski	172	1146	24.10.1956	Kl.V-0/180/56
Gogolice	Trzcianko- Zdrój	Gryfino	cmentarz przykościelny, mur cmentarny, starodrzew	957		14.12.2015	DZ.5130.30.2015.IW

Gogolice	Trzcіńsko-Zdrój	Gryfino	dwór z dziedzińcem gospodarczym , budynek obory, stajni	759		08.11.2010	DZ-4140/49-3/AR/2010
Gogolice	Trzcіńsko-Zdrój	Gryfino	kościół MB Cześćochowskiej	120	957	27.07.1956	KL.V.-0/116/56
Gogolice	Trzcіńsko-Zdrój	Gryfino	park dworski	801	759	21.07.1977	KL.I.5340/8/77

Miejscowość	Gmina	Powiat	Obiekt	Numer	Nowy numer	Data	Nr dec
Góralice	Trzczańsko-Zdrój	Gryfino	cmentarz przykościelny, mur cmentarny, słupki bram wjazdowych, starodrzew	1003		14.12.2015	DZ.5130.32.2015.IW
Góralice	Trzczańsko-Zdrój	Gryfino	kościół św. Stanisława BM	491	1003	22.12.1965	Kl.20/24/65
Piaseczno	Trzczańsko-Zdrój	Gryfino	cmentarz przykościelny, mur ogrodzeniowy, starodrzew	977		16.02.2016	DZ.5130.05.2016.IW
Piaseczno	Trzczańsko-Zdrój	Gryfino	kościół Wniebowzięcia NMP	395	977	18.11.1963	Kl.20/21/63
Piaseczno	Trzczańsko-Zdrój	Gryfino	park dworski	307	2016	05.07.1958	Kl.V-0/59/58
Rosnowo	Trzczańsko-Zdrój	Gryfino	cmentarz przykościelny, mur cmentarny, bramka cmentarna, starodrzew	976		16.12.2015	DZ.5130.33.2015.IW
Rosnowo	Trzczańsko-Zdrój	Gryfino	kościół Chrystusa Króla	147	976	31.07.1956	Kl.V.-0/146/56
Rosnowo	Trzczańsko-Zdrój	Gryfino	park pałacowy	936	1178	05.12.1980	Kl.I.5340/58/80
Stołeczna	Trzczańsko-Zdrój	Gryfino	cmentarz przykościelny, mur cmentarny, słupki bram wjazdowych, starodrzew	988		16.02.2016	DZ.5130.04.2016.IW
Stołeczna	Trzczańsko -Zdrój	Gryfino	kościół NSPJ	317	988	12.09.1958	Kl.V.-0/7/58
Stołeczna	Trzczańsko-Zdrój	Gryfino	pałac	1007	1636	13.07.1987	Kl.III.5340/34/87
Stołeczna	Trzczańsko-Zdrój	Gryfino	park dworski	305	1636	05.07.1958	Kl.V-0/61/58
Strzeszów	Trzczańsko-Zdrój	Gryfino	cmentarz przykościelny, mur cmentarny, bramy cmentarne, starodrzew	982		18.12.2015	DZ.5130.29.2015.IW
Strzeszów	Trzczańsko-Zdrój	Gryfino	kościół Narodzenia NMP	184	982	01.08.1956	Kl-B-0/160/56

Trzciesko-Zdroj	Trzciesko-Zdroj	Gryfino	budynek mieszkalny, ul. 2 Lutego20 /otoczenie/	546		23.12.2009	DZ-4140/32/K/2009 oraz DZ-4140/132/K/2009 z dnia 07.01.2010 r.
Trzciesko-Zdroj	Trzciesko-Zdroj	Gryfino	ementarz przykościelny, starodrzew	987		09.12.2015	DZ.5130.28.2015.IW
Trzciesko-Zdroj	Trzciesko-Zdroj	Gryfino	d. dom zdrojowy (ob.DPS)	112		08.01.2003	DZ-4200/9/O/02/2003

Miejscowość	Gmina	Powiat	Obiekt	Numer	Nowy numer	Data	Nr dec
Trzciesko-Zdrój	Trzciesko-Zdrój	Gryfino	dom mieszkalny ob.. Przedszkole/ otoczenie / ul. Kościuszki 7	642		06.07.2010	DZ-4140/18-02/AR/2010
Trzciesko-Zdrój	Trzciesko-Zdrój	Gryfino	kamieniczka ul. Kościuszki 1/ul. Chojnicka 2	247		30.12.2005	DZ-4200/61/O/2005
Trzciesko-Zdrój	Trzciesko-Zdrój	Gryfino	kolejowa wieża wodna po obrysie zewnętrznym ścian obwodowych	1148		12.03.2013	DZ.5130.03.2013.A R
Trzciesko-Zdrój	Trzciesko-Zdrój	Gryfino	kościół MB Nieustającej Pomocy	159	987	01.08.1956	Kl.V.-0/161/56
Trzciesko-Zdrój	Trzciesko-Zdrój	Gryfino	obwarowania miejskie	396		18.11.1963	Kl.20/22/63
Trzciesko-Zdrój	Trzciesko-Zdrój	Gryfino	park d. zdrojowy, al. Róż 1	112		08.01.2003	DZ-4200/9/O/02/2003
Trzciesko-Zdrój	Trzciesko-Zdrój	Gryfino	poczta, Rynek 13	1254	922	21.12.1993	PSOZ/Sz-n/III/5340/235/93
Trzciesko-Zdrój	Trzciesko-Zdrój	Gryfino	ratusz, Rynek 15	99	1020	15.05.1956	Kl.V.-0/87/56
Trzciesko-Zdrój	Trzciesko-Zdrój	Gryfino	szkoła / otoczenie/ ul. 2-go Lutego 3	643		06.07.2010	DZ-4140/19-02/AR/2010
Trzciesko-Zdrój	Trzciesko-Zdrój	Gryfino	teren Starego Miasta	39		22.04.1955	Kl.V.-0/18/55

GMINNA EWIDENCJA ZABYTKÓW - SPIS OBIEKTÓW   **Załącznik nr 3**

Nr	Miejscowość	Obiekt	Położenie	Uwagi	Materiał	Datowanie	Nr działki, własność
1.	BABIN	Cmentarz ewangelicki	Po zach. stronie folwarku	Nieczynny, zaniedbany	Nie dotyczy	2 poł. XIX w.	715 gminna
2.	j. w.	Stodoła folwarczna	Południowa część wsi	Użytkowana	Kamień i cegła	4 ćw. XIX w.	1/7 prywatna
3.	CHEŁM DOLNY	Kościół fil pw. NSPJ	Centrum wsi	Nr rej. zabyt. 110 z dn.30.07.1956	Kamień granitowy, cegła	4 ćw. XIII w., przeb.1907 r.	23 kościelna

4.	j. w.	Cmentarz przykościelny wraz z ogrodzeniem	Centrum wsi	Nr rej. zabyt. 241 z 12.12.2005 nieużytkowany	Nie dotyczy	4 ćw. XIII w., zamknięty po 1945 r.	23 kościelna
5.	j. w.	Pomnik z I wojny światowej	Na cmentarzu przykościelnym	Nr rej. zabyt. 241 z 12.12.2005	Kamień granitowy	Po 1918 r.	23 kościelna
5.	j. w.	Kaplica grobowa rodu von Treskow	Na cmentarzu rodzowym po płn. stronie kościoła	Nr rej. zabyt. 241 z 12.12.2005 nieużytkowana	Cegła	1902 r.	23 kościelna
6.	j. w.	Cmentarz rodowy wraz z ogrodzeniem	Po płn. stronie kościoła	Nr rej. zabyt. 241 z 12.12.2005 nieużytkowany	Nie dotyczy	1902 r.	1/10 kościelna
7.	j.w.	Cmentarz ewangelicki		Nr rej. zabyt. 241 z 12.12.2005 nieużytkowany	Nie dotyczy	Pocz. XX w.	1/10 kościelna
8.	j. w.	3 Aleje lipowe, droga brukowana, fragmenty ogrodzenia kamiennego	Droga biegnąca przez wieś, aleja po zach. stronie kościoła w stronę Chełma Górnego i aleja po zach. stronie alei głównej	Nr. rej. zabyt. 1196 z 27.09.2013 r.	Nie dotyczy	Około 1900 r.	25/1 i inne powiat gryfiński, gmina Trzcińsko Zdrój oraz KOWR
9	j. w.	Kuźnia i powozownia - ob. bud. mieszkalny	Zachodnia część wsi	Nr. rej.882 z dn.16.06.1980 r.	Cegła, tynki	1902 r.	13/1 prywatna
10.	j. w.	Park dworski	Centrum wsi, po płn. stronie jeziora	Nr. rej. 934 z dn.04.12.1980	Nie dotyczy	4ćw. XIX w.	13/26 i inne prywatna
11.	j. w.	Ogrodzenie parku z kamieni granitowych	Po płd. stronie drogi wiejskiej	Nr rej.1963 z dn.12.03.2021	Kamień granitowy	4 ćw. XIX w.	13/1 i inne prywatna
12.	j. w.	Budynek mieszkalny nr 1,12	Wsch. część wsi		Cegła, tynki	4 ćw. XIX w	1/4, 22/1 prywatna
13.	j. w.	Budynek mieszkalny nr 2	Wsch. część wsi		Cegła, tynki	Około 1900 r.	1/6 prywatna
14.	j. w.	Dawna szkoła ob. budynek mieszkalny nr 3	Wsch. część wsi		Cegła	Pocz. XX w.	24 prywatna

15.	j. w.	Budynek gospodarczy (przykościelny) nr 3	Przy domu nr 3		Cegła	Pocz. XX w.	24 prywatna
16.	j. w.	Kamień graniczny Drogowskaz	Przy głównej drodze		Granit	18..	21/1 Powiat gryfiński
17.	CHEŁM GÓRNY	Dwór	Zachodnia część wsi	Nr rej. 1172 z dn.19.12.1990.	Cegła, tynki	1902 r.	4/4 prywatna
18.	j. w.	Park dworski	Po północnej stronie dworu	Nr rej. 935 z dn.04.12.1980	Nie dotyczy	4 ćw. XIX w.	8/4 prywatna
19/31	j. w.	Zespół folwarczny: budynek mieszkalny nr1 i nr12, oraz chlewnia, kuźnia, obora, owczarnia, owczarnia, rządcówka, spichlerz, stajnia, stodoła, wodna wieża ciśnień	Przy wjeździe do wsi od strony południowej	Cały zespół zachowany w stanie dobrym, na bieżąco remontowany.	Kamienie granitowe, cegła	2 połowa XIX wieku, początek XX wieku	4/4, 9/1, 9/3, 9/5, 9/9, 11/17 prywatna
32.	CIEPLIKOWO	Transformator	Po zach. stronie miejscowości		Cegła	Lata 30-ste XX w.	200 obr. Góralice Enea
33.	CZYSTE	Budynek mieszkalny	Nr 11		Cegła, otynkowany	Lata 30-ste XX w.	1020 obr. Góralice prywatna
34.	j. w.	transformator			Cegła	Lata 30-ste XX w.	138 obr. Góralice Enea
35.	DOBROPOLE	Kościół pw. M. Bożej Nieustającej Pomocy	Płn.-wsch. część wsi	Nr rej. 316 z dn.12.09.1958	Cegła, tynki	1763 r	56 kościelna

36.	j. w.	Cmentarz ewangelicki, nieczynny	Za drogą po płd. stronie kościoła		Nie dotyczy	4 ćw. XIX w.	105 kościelna
37.	j. w.	Pałac, ruina w trakcie odbudowy	Wsch. część wsi	Nr rej 172 z dn.24.10.1956 r.	Cegła , tynki	1763 r.	59/1 prywatna
38.	j. w.	Budynek gospodarczy	Nr 1 Zach. część wsi		Cegła,	4 ćw. XIX w.	40 prywatna
39.	j. w.	Stodoła	Nr 1		Cegła	4 ćw. XIX w.	40 prywatna
40.	j. w.	Budynek mieszkalny	Nr 3	Powiększone okna	Cegła, tynk	4.ćw. XIX w.	42/1 prywatna
41.	j. w.	Budynek mieszkalny	Nr 5 Środkowa część wsi	Przebudowane elewacje, powiększone okna	Cegła, tynk	Pocz. XX w.	47 prywatna
42.	j. w.	Budynek mieszkalny	Nr 6 Wsch. część wsi.		Cegła, tynki	4 ćw. XIX w.	50 prywatna
43.	j. w.	Budynek mieszkalny	Nr 7 Wsch. część wsi		Cegła silikatowa biała i ceramiczna, czerwona	Pocz. XX w.	52 prywatna
44.	j. w.	Stajnia	Nr 11 Dawny zespół folwarczny		Kamień granit, cegła	4 ćw. XIX w.	59/1 102 prywatna
45.	j. w.	Budynek mieszkalny	Nr12 Dawny zespół folwarczny	Piętrowy, wielorodzinny	Cegła	Pocz. XX w.	106 prywatna
46.	j. w.	Chlew	Nr 12 Dawny zespół folwarczny		Cegła	Pocz. XX w.	106 prywatna
47.	j. w.	Budynek mieszkalny	Nr 13 Dawny zespół folwarczny	Piętrowy wielorodzinny	Cegła	Pocz. XX w.	108 prywatna
48.	j. w.	Budynek gorzelni	Dawny zespół folwarczny	W postępującej ruinie do wykreślenia z GEZ	Kamień granitowy, cegła	4 ćw. XIX w.	106/108 prywatna
49.	j. w.	Budynek gospodarczy	Nr 20		Cegła	Przełom XIX/XX w.	123 prywatna

50.	j. w.	Obora	Nr 23		Cegła silikatowa	Pocz. XX w.	205 prywatna
51.	j. w.	Stodoła	Nr 23		Cegła, drewno	1 poł. XX w.	205 prywatna
52.	DRZESZ	Dwór ob. dom mieszkalny	Nr 1	Wystrój elewacji przekształcony	Cegła, tynki	Pocz. XX w.	40/1 prywatna
53.	j. w.	Park		Zachowany w formie otuliny	Nie dotyczy	4 ćw. XIX w.	35, 92 prywatna
54.	j. w.	Spichlerz, ob. bud. gospodarczy	W dawnym zespole dworskim		Kamień, cegła	Pocz. XX w.	65 prywatna
55.	j. w.	Transformator	W płn. części miejscowości		Cegła	1 ćw. XX w.	63/1 Enea
56.	GOGOLICE	Kościół p w. MB Częstochowskiej	Centrum wsi	Nr rej 316 z dn.12.09.1958	Kamień, granit	Pocz. XIV w.	80 kościelna
57.	j. w.	Cmentarz ewangelicki, przykościelny	Wraz z ogrodzeniem, bramą i starodrzewem	Nr rej 1003 z dn.14.12.2015. Cmentarz za murem kościelnym nie objęty wpisem	Nie dotyczy	Pocz. XIV w.	80 - 81 Kościelna, gminna
58.	j. w.	Dwór	Po remoncie	Nr rej 759 z dn 08.11.2010	Cegła, tynki	1845, rozb. 2 poł. XIX w;	133/51 prywatna
60.	j. w.	Park	Po zachodniej stronie dworu	Nr rej 801 z dn. 21.07.1977.	Nie dotyczy	2 połowa XVIII w.	133/51 prywatna
61.	j. w.	Stajnia folwarczna		Nr rej 801 z dn. 21.07.1977.	Cegła	4 ćw. XIX w.	133/51 prywatna
62.	j. w.	Obora folwarczna		Nr rej 801 z dn. 21.07.1977.	Cegła	1912 r.	133/51 prywatna
63.	GOGOLICE	Budynek gospodarczy	Nr 30	W zespole zagrody	Kamień, cegła	4 ćw. XIX w.,	71 prywatna
64.	j. w.	Budynek gospodarczy	Nr 32	W zespole zagrody	Kamień, cegła	4 ćw. XIX w.	69 prywatna

65.	j. w.	Budynek gospodarczy	W zabudowie zagrody	W zespole zagrody	Cegła	4 ćw. XIX w	08/1 prywatna
66.	j. w.	Transformator	W płd. części wsi		Cegła	Pocz. XX w	111/2 Enea
67.	GÓRALICE	Układ ruralistyczny			Nie dotyczy	K. XIII w.	
68.	j. w.	Kościół pw. Św. Stanisława Biskupa	Centrum wsi	Nr rej 491 z dn. 22.12.1965	Kamień, cegła	4 ćw. XIII w., 1873 -1875	697 obr. Góralice kościelna
69.	j. w.	Cmentarz przykościelny	Wraz z murem i starodrzewem	Nr rej 1003 z dn. 14.12.2015 r.	Mur z kamieni granitowych	Ok.1300 r, ogrodzenie 4 ćw. XIX w.	1032 kościelna
70.	j. w.	Kapliczka (pierwotnie cokół pomnika poległych z I wojny światowej)	Na cmentarzu przykościelnym		Cokół z kamieni granitowych	1 poł. XIX w. Po 1918 r.	1032 kościelna
71.	j. w.	Cmentarz ewangelicki ob. komunalny	Płd. część wsi	Na terenie cmentarza kaplica pogrzebowa	Nie dotyczy	Pocz. XX w.	588 gminna
72.	j. w.	Kapliczka przydrożna	Centralna część wsi		Cegła	Ok. 1946 r.	657/2 gminna
73.	j. w.	Budynek mieszkalny	Nr 4	Rozebrany, do skreślenia z GEZ	cegła	Pocz. XX w	1032, 1091 prywatna
74.	j. w.	Budynek gospodarczy	Nr 10		cegła	4 ćw. XIX w.	71 prywatna
75.	j. w.	Budynek mieszkalny	Nr 11	Piętrowy, wielorodzinny	Cegła, tynki	Pocz. XX w.	1023/1 prywatna
76.	j. w.	Budynek dworca kolejowego,	Nr 12	Ob. budynek mieszkalny	Cegła	Pocz. XX w	1021/2 prywatna
77.	j. w.	Budynek mieszkalny	Nr 14	Zmienione okna	Cegła, tynki	l.30 te XX w.	738 prywatna
78.	j. w.	Budynek gospodarczy	Nr 14	Do skreślenia z GEZ	Cegła, tynki	1 p. XX w	738 prywatna
79.	j. w.	Ogrodzenie	Nr 18		Cegła	1 ćw. XX w.	733 prywatna
80.	j. w.	Budynek mieszkalny	Nr 25		Cegła, tynki	1ćw. XX w.	716 prywatna
81.	j. w.	Budynek gospodarczy	Nr 26		Cegła, cegła silikatowa	Pocz. XX w.	711 prywatna
82.	j. w.	Budynek mieszkalny	Nr 28 Nr 27	Zmienione okna w fasadzie	Cegła, tynki	1ćw. XX w.	715 prywatna

83.	j. w.	Budynek gospodarczy	Nr 28 Nr 27		Cegła	XIX/XX w.	715 prywatna
84.	j. w.	Budynek gospodarczy	Nr 29		Cegła	XIX/XX w.	714/1 prywatna
85.	GÓRALICE	Budynek gospodarczy kościelny	Nr 36		Cegła	XIX/XX w.	694 prywatna
86.	j. w.	Budynek mieszkalny	Nr 44	Elewacje zmodernizowane	Cegła, tynki	1 ćw. XX w.	668 prywatna
87.	j. w.	Budynek gospodarczy	Nr 44		Cegła	1 ćw. XX w.	668 prywatna
88.	j. w.	Budynek gospodarczy	Nr 44		Kamień, cegła	XIX/XX w.	668 prywatna
89.	j. w.	Budynek mieszkalny	Nr 51	Stolarka okienna zmieniona	Cegła, tynki	Kon. XIX w.	885/3 prywatna
90.	j. w.	Budynek gospodarczy i stodoła	Nr 51			Kon. XIX w.	885/3 prywatna
91.	j. w.	Budynek mieszkalny	Nr 58	Proponowany wpis do rej, zabytków	Cegła, tynki	Kon. XIX w.	583/1 prywatna
92.	j. w.	Budynek gospodarczy	Nr 58	Proponowany wpis do rej, zabytków	Cegła, tynki	Kon. XIX w.	583/1 prywatna
93.	j. w.	ogrodzenie	Nr 62	W koronie i licu liczne ubytki	Kamień, cegła	Pocz. XX w.	590 prywatna

94.	GÓRALICE	Budynek mieszkalny	Nr 63		Cegła silikonowa	Pocz. XX w	593 prywatna
95.	j. w.	Budynek mieszkalny	Nr 64		Cegła	Kon. XIX w.	594 prywatna
96.	j. w.	Budynek gospodarczy	Nr 64		Kamień, cegła	XIX/XX w.	594 prywatna
97.	j. w.	Budynek mieszkalny	Nr 73 Nr 37		Cegła, tynki	l.20-te XX w.	684/1 prywatna
98.	j. w.	Budynek gospodarczy	Nr 73 Nr 37	Połowa budynku w ruinie	Cegła silikonowa	Pocz. XX w	684/2 prywatna
99.	j. w.	Kuźnia i magazyn	Nr 73 Nr 73A	Proponowany wpis do rej. zabytków	Cegła, tynki	Pocz. XX w.	606/2 prywatna
100	j. w.	Budynek mieszkalno-gospodarczy	Nr 79	Powiększone otwory okienne	Cegła, tynki	Kon. XIX w.	1065 623 prywatna
101.	j. w.	Budynek mieszkalny	Nr 80	Zdewaloryzowany	Cegła, tynki	Kon. XIX w.	623 prywatna
102.	j. w.	Stodoły	Nr 80		Konstr. ryglowa, drewno	2 poł XIX w., p. XX w.	623 prywatna
103.	j. w.	budynek mieszkalny	Nr 82	W ruinie	Cegła, tynki	Kon. XIX w.	1086 prywatna
104.	j. w.	Budynek mieszkalny	Nr 83		Cegła, tynki	Kon. XIX w	629 prywatna
105.	j. w.	Budynek mieszkalny	Nr 89	Zdewaloryzowany	Cegła, tynki	Kon. XIX w.	639 prywatna
106.	j. w.	Budynek gospodarczy	Nr 91		cegła	Pocz. XX w.	1068 prywatna
107.	j. w.	Budynek gospodarczy	Nr 93		cegła	Pocz. XIX w.	646 prywatna
108.	j. w.	Budynek mieszkalno-gospodarczy	Nr 94	Piętro adaptowane na mieszkanie	Kamień cegła	Pocz. XIX w.	647 prywatna
109.	j. w.	Budynek mieszkalno-gospodarczy	Nr 98 Nr 99	Zmienione otwory okienne	Cegła, tynki	Pocz. XIX w.	540 prywatna
110.	j. w.	Budynek gospodarczy	Nr 98 Nr 99		Kamień, cegła silikatowa	Kon. XIX w, p. XX w.	540 prywatna
111.	j. w.	Budynek mieszkalny	Nr 114	Wymieniona stolarka okienna	Cegła, tynki	XIX/XX w.	947 prywatna

112.	GÓRALICE	Budynek mieszkalny i gospodarczy	Nr 116	Przebudowany Do skreślenia z GEZ	Cegła, tynki	1 ćw. XX w.	940/4 prywatna
113.	GÓRCZYN DOLNY	Budynek gospodarczy	Nr 8		Cegła, tynk, drewno	1 poł XX w.	28 prywatna
114.	j. w.	stodoła	Nr 15		Kamień, cegła	1880	18/1 18/3 prywatna
115.	j. w.	budynek mieszkalny	Nr 21		Kamień, cegła	XIX/XX w	12/3 prywatna
116.	j. w.	Stodoła folwarczna ob. mieszkalno-gospodarczy	Nr 22		Kamień, cegła		19 prywatna
117.	j. w.	Budynek gospodarczy	Nr 8		Cegła, drewno	1 poł. XX w.	28 prywatna
118.	KLASZTORNE	Park, otulina	Po zach. stronie dawnego zespołu folwarcznego		Nie dotyczy	4 ćw. XIX w.	109 gminna
119.	j. w.	Lodownia częściowo w ruinie	Na terenie parku		Cegła	Ok.1900	110 gminna
120.	j. w.	Budynek gospodarczy d. stodoła i obora	W zespole folwarcznym		Kamień, cegła, drewno	4 ćw. XIX w.	125,126,127,128 prywatna
121.	j. w.	Budynek mieszkalny	Nr 4		Cegła, tynk	1 ćw. XX w.	161,162/4 prywatna
122.	j. w.	Budynek gospodarczy	Nr 4		Cegła, tynk, drewno	1 ćw. XX w.	161 prywatna
123.	j. w.	Budynek mieszkalno-gospodarczy	Nr 9		Kamień, cegła	4 ćw. XIX w.	127 prywatna
124.	j. w.	Stajnia, ob. budynek mieszkalny	Nr 14	W zespole folwarcznym	Cegła	P. XX w.	119 prywatna
125.	j. w.	Budynek mieszkalno-gospodarczy, d. stajnia	Nr 20 Przy bramie wjazdowej z dwoma słupkami	Adaptacja z zachowaniem bryły i wystroju elewacji	Cegła	1876 r.	106 prywatna
126.	PIASECZNO	Kościół pw. NMP	Na wzniesieniu w pld. części wsi	Nr rej.395 , 977 z dn.18.11.1963 r.	Kamień, cegła	Pocz. XIV w., przebudowany XVIII w.	307 kościelna

127.	PIASECZNO	Cmentarz przykościelny		Nr rej 977 z dn.16.02.2016. Nieczynny, ogrodzenie i starodrzew	Ogrodzenie z kamieni granitowych	XIV w., ogrodzenie XIV - XIX	307 kościelna
128.	j. w.	Cmentarz ewangelicki ob. komunalny	Po płn. stronie wsi		Nie dotyczy	Pocz. XX w	68 gminna
129.	j. w.	Park dworski	Po pld. wsch. stronie wsi	Nr rej.307, 2016 z dn. 05.07.1958 Od strony drogi ogrodzony murem z bramką		2 poł. XVIII w.	280/21 KOWR
130.	j. w.	Budynek mieszkalny	Nr 4		Cegła	Pocz. XX w,	71 prywatna
131.	j. w.	Budynek gospodarczy	Nr 5		Cegła, kamień	Ok. 1900 r.	72 prywatna
132.	j. w.	Budynek gospodarczy	Nr 6		Kamień, cegła	Ok. 1900 r.	73 prywatna
133.	j. w.	Budynek gospodarczy	Nr 7		Kamień, cegła	Ok. 1900 r.	77 prywatna
134.	j. w.	Plebania ob. budynek mieszkalny	Nr 10	Fasada częściowo przekształcona	Cegła, tynk	1 ćw. XX w.	191/2 prywatna
135.	j. w.	Budynek mieszkalny	Nr 49	Budynek po modernizacji	Cegła, tynk	1 ćw. XX w.	Nr dz.191/2 prywatna
136.	j. w.	Stodoła ob. budynek gospodarczy	Nr 49	Proponowany wpis do rej zabytków	Konstrukcja ryglowa	2 poł. XIX w.	191/2 prywatna
137.	j. w.	Budynek gospodarczy	Nr 52		Kamień, cegła	XIX/XX w	182 prywatna
138.	j. w.	Budynek gospodarczy	Nr 57		Kamień, cegła	Kon. XIX w	173 prywatna
139.	j. w.	Budynek gospodarczy	Nr 57		Kamień, cegła	XIX/XX w.	173 prywatna
140.	j. w.	Budynek gospodarczy	Nr 58		Kamień, cegła	Ok. 1900 r.	172 prywatna
141.	ROSNOWO	Kościół pw. Wniebowzięcia NMP		Nr rej 147, z dn. 31.07.1956 r	Kamień granitowy	Pocz. XIV w.	138 kościelna

142.	ROSNOWO	Cmentarz przykościelny		Nr rej.976 z dn.16.12.2015 z ogrodzeniem, bramą i starodrzewem	Ogrodzenie kamienne i z cegły	Pocz. XIV w., XV w., 2 poł. XIX w.	138 kościelna
143.	j. w.	Brama i ogrodzenie kościoła			Cegła, kamień	Ok.1897 r. XV w., 2 poł. XIX w.	138 kościelna
144.	j. w.	Cmentarz, pomnik nagrobny	Na terenie cmentarza przykościelnego		Metal	1889 r.	138 kościelna
145.	j. w.	Park		936 z dn. 05.12.1980		XVIII/XIX w.	237/2, 3/3, 3/5 gminna
146.	j. w.	Budynek wielofunkcyjny ob. magazyn			Cegła	Pocz. XX w.	221/1 prywatna
147.	j. w.	Spichlerz		Z dawnego zespołu folwarcznego	Cegła	4 ćw. XIX w.	240 prywatna
148.	j. w.	Budynek gospodarczy d. obora/stajnia		Z dawnego zespołu folwarcznego	Cegła	k. XIX w.	240 prywatna
149.	j. w.	Świetlica wiejska			Cegła, tynki	1 ćw. XX w.	148/2 gminna
150.	j. w.	Budynek mieszkalno-gospodarczy	Nr 2		Cegła	XIX/XX	163 prywatna
151.	j. w.	Budynek mieszkalny	Nr 3	Piętrowy, wielorodzinny	Cegła	XIX/XX w.	167/1 prywatna
152.	j. w.	Budynek mieszkalno-gospodarczy	Nr 4		Cegła kamień	XIX/XX w.	175 prywatna
153.	j. w.	Budynek mieszkalny	Nr 9		Cegła, tynki	K. XIX w.	227 prywatna
154.	j. w.	Budynek gospodarczy	Nr 9		Kamień , cegła	XIX/XX w.	227 prywatna
155.	j. w.	Budynek mieszkalny z częścią gospodarczą	Nr 10		Cegła, tynki	K. XIX w.	253/1 prywatna
156.	j. w.	Budynek mieszkalny w zagrodzie	Nr 12		Cegła, tynki	XIX/XX w.	239 prywatna
157.	j. w.	Budynek mieszkalny i gospodarczy	Nr 12		Cegła	K XIX w.	239 prywatna
158.	ROSNOWO	Budynek gospodarczy	Nr 14		Cegła	1885 r.	242/1 prywatna

159.	j. w.	Zabudowania gospodarcze	Nr 17		Cegła	4 ćw. XIX w.	245/1 prywatna
160.	j. w.	Budynek mieszkalny	Nr 23		Cegła, tynki	1 ćw. XX w.	149/2 prywatna
161.	j. w.	Obora ob. budynek gospodarczy	Nr 26		Cegła silikatowa	4 ćw. XIX w. Pocz. XIX w	146 prywatna
162.	j. w.	Budynek mieszkalny	Nr 28		Cegła, tynki	1 ćw. XX w. Kon. XIX w.	143 prywatna
163.	j. w.	Budynek mieszkalny i gospodarczy	Nr 29		cegła	1880	143 prywatna
164.	j. w.	Budynek mieszkalny	Nr 30	Częściowo przekształcony wystrój elewacji	Cegła, tynki	4 ćw. XIX	141 prywatna
165.	j. w.	Budynek mieszkalny d. plebania	Nr 31		Cegła, tynki	4 ćw. XIX w.	137/1 prywatna
166.	j. w.	Budynek mieszkalny d. szkoła	Nr 32		Cegła, tynk	4 ćw. XIX w.	135/3 prywatna
167.	j. w.	Budynek gospodarczy	Nr 32		Cegła	4 ćw. XIX w.	135/3 prywatna
168.	SMUGA	Park dworski		Zaniedbany Proponowany wpis do rej zabytków	Nie dotyczy	4 ćw. XIX w.	123/3 123/8
169.	j. w.	Budynek mieszkalno-gospodarczy	Nr 3		Cegła	2 poł. XIX w.	135 prywatna
170.	j. w.	Budynek gospodarczy d. stajnia	Nr 3		Cegła	2 poł. XIX w.	135 prywatna
171.	j. w.	Budynek gospodarczy-magazyn d. stodoła	Nr 3	Nie użytkowana , dach zawalony	cegła	2poł. XIX w.	135 prywatna
72.	j. w.	Budynek mieszkalnyo-gospodarczy	Nr 7	Do skreślenia z GEZ przebudowany	Cegła, tynk	P. XX w.	88 prywatna
173.	STOLECZNA	Kościół pw. NSPJ	Centrum wsi	Nr rej 317 z dn.12.09.1958	Kamień granitowy, cegła, tynki	XV w, wieża 1763	220 kościelna
174.	j. w.	Cmentarz przykościelny	Centrum wsi	Nr rej.977 z dn.16.02.2016 r;. raz z ogrodzeniem.		Cmentarz XV w, ogrodzenie z XIX w.	220 kościelna
175.	j. w.	Ogrodzenie kościoła	Centrum wsi	Ob. w rej. Zabytków j.w.	Cegła, kamień	XIX w.	220 kościelna

176.	j. w.	Kaplica pogrzebowa Budynek gospodarczy	Nr 25	Błędna identyfikacja, karta do wymiany			220 105/2 prywatna
177.	j. w.	Pałac	Nr 20	Nr rej.1007 z dn. 13.07.1987	Cegła, tynki	XV w. 1892 r.	Nr dz.198/3 prywatna
178.	j. w.	Park dworski	Nr 20	Nr rej.305 z dn.05.1958	Nie dotyczy	Pocz. XIX w.	198/2, 198/3 prywatna
179.	j. w.	Budynek d. rzeźni d. stajnia	Nr 19A	Ob. w ruinie. Do wykreślenia z GEZ	Cegła	1901 r.	146/1 prywatna
180.	j. w.	Budynek dawnej kuźni	W zespole folwarcznym		Cegła, tynki	Pocz. XX w.	150/9 KOWR
181.	j. w.	Magazyn d. obora stodoła	W zespole folwarcznym		Cegła	Pocz. XX w.	143/14 143/17 prywatna
182.	j. w.	Budynek mieszkalny	Nr 1	Podziały elewacji zmienione, powiększone okna	Cegła, tynki	Kon. XIX w.	143/7 prywatna
183.	j. w.	Budynek gospodarczy	Nr 1	Obiekt przebudowany Do wykreślenia z GEZ	Cegła, tynk	Kon. XIX w.	143/7 prywatna
184.	j. w.	Budynek gospodarczy	Nr 30		Cegła, tynki	Kon. XIX w.	99/1 prywatna
185.	j. w.	Budynek mieszkalny	Nr 32	Elewacje ocieplone	Cegła, tynki	Pocz. XX w.	77/8 prywatna
186.	j. w.	Budynek gospodarczy	Nr 33		Cegła	4 ćw. XIX w.	118 prywatna
187.	j. w.	Budynek gospodarczy	Nr 33		Cegła	4 ćw. XIX w.	118 prywatna
188.	j. w.	Budynek mieszkalny	Nr 42		Cegła, tynk	Pocz. XX w.	154/17 prywatna
189.	STOLECZNA	Zabudowania gospodarcze d. obora w zespole folwarcznym	49	Rozebrany Do wykreślenia z GEZ	Cegła	XIX/XX w.	143/11 prywatna
190.	j. w.	Transformator	Po płn. stronie miejscowości		Cegła, tynk	1 ćw. XX w.	143/10 Enea Operator.
191.	STRZESZÓW	Układ ruralistyczny		Wpisać do rejestru zabytków		Kon. XIII w.	Gminna

192.	j. w.	Kościół pw. Narodzenia NMP	W środkowej części wsi	Rej.nr 184 z dn. 01.08.1956	Kamień granit, cegła	4 ćw. XIII w., wieża 4 ćw. XIX	140 kościelna
193.	j. w.	Cmentarz przykościelny		982 z dn. 18.12.2015 wraz z ogrodzeniem, bramami i starodrzewem. Brak karty adresowej	Ogrodzenie kamień granit, cegła	4 ćw. XIII w., XIX w.	140 kościelna
194.	j. w.	Budynek mieszkalny	Nr 2	Rozebrany. Do wykreślenia z GEZ			154 prywatna
195.	j. w.	Budynek mieszkalny	Nr 3	Część elewacji ocieplona	Cegła silikatowa	Pocz. XX w.	152/3 prywatna
196.	j. w.	Zespół budynków gospodarczych	Nr 8	Dom piętrowy	Cegła, tynki	4 ćw. XIX w.	187 prywatna
197.	j. w.	Budynek mieszkalno-gospodarczy	Nr 9		Cegła, tynki	4 ćw. XIX w.	146 prywatna
198.	j. w.	Budynek mieszkalny	Nr 13	Proponowany wpis do rej. zabytków	Cegła	1897 r.	144/1 prywatna
199.	j. w.	Budynek mieszkalny	Nr 16		Kamień, cegła, tynki	2 poł. XIX w.	136 prywatna
200.	j. w.	Budynek gospodarczy	Nr 17	Proponowany wpis do rej. zabytków	Cegła	4 ćw. XIX w.	202 prywatna
201.	j. w.	Budynek gospodarczy	Nr 17	Proponowany wpis do rej. zabytków	Cegła	4 ćw. XIX w.	202 prywatna
202.	j. w.	Budynek mieszkalny	Nr 20		Cegła, tynki	4 ćw. XIX w.	132 prywatna
203.	j. w.	Budynek inwentarski	Nr 20	„	Cegła i kamień	4 ćw. XIX w.	132 prywatna
204.	STRZESZÓW	Budynek gospodarczy wraz z ogrodzeniem	Nr 20	„	Cegła	4 ćw. XIX w.	132 prywatna
205.	j. w.	Budynek gospodarczy	Nr 26		Cegła	4 ćw. XIX w.	124/3 prywatna
206.	j. w.	Budynek mieszkalny	Nr 29	Powiększone okna	Cegła, tynki	Kon. XIX w.	202 prywatna
207.	j. w.	Budynek gospodarczy	Nr 29		Cegła silikonowa	Pocz. XX w.	121 202 prywatna
208.	j. w.	Budynek mieszkalny	Nr 31	Zmienione okna w fasadzie	cegła	Kon. XIX w.	215 prywatna

209.	j. w.	Budynek mieszkalny	Nr 35	Wtórnie otynkowany, zmienione okna w fasadzie	Cegła, tynki	Pocz. XIX w.	212 prywatna
210.	j. w.	Budynek mieszkalno - gospodarczy	Nr 36		Cegła	Kon. XIX w.	212 prywatna
211.	j. w.	Budynek gospodarczy	Nr 36	Zawalona część dachu	Cegła	Kon. XIX w.	212 prywatna
212.	j. w.	Budynek gospodarczy	Nr 37		Cegła	Kon. XIX w.	209 prywatna
213.	j. w.	Budynek mieszkalno-gospodarczy	Nr 40	Powiększone okna w ścianie szczytowej	Cegła	Kon. XIX w.	205 /2 prywatna
214.	j. w.	Budynek mieszkalny	Nr 41	Typ domu z gankiem	Cegła, tynki, łupek	Kon. XIX w.	200 prywatna
215.	j. w.	Budynek gospodarczy	Nr 41		Kamień, cegła	Kon. XIX w.	200 prywatna
216.	j. w.	Budynek mieszkalno-gospodarczy	Nr 42	Zmieniona stolarka	Cegła	Kon. XIX w.	197 prywatna
217.	j. w.	Budynek mieszkalny	Nr 44	Typ domu z gankiem, detale skute	Cegła	Kon. XIX w.	196 prywatna
218.	j. w.	Budynek gospodarczy 2	Nr 44-45		Cegła	Kon. XIX w.	196,194 prywatna
219	j. w.	Budynek gospodarczy	Nr 45		Cegła	Kon. XIX w.	194 prywatna
220	j. w.	Budynek mieszkalny w zagrodzie z 3 budynkami	Nr 46	Proponowany wpis do rejestru zabytków	Cegła	Kon. XIX w.	192 prywatna
221	STRZESZÓW	Budynek gospodarczy	Nr 46		Cegła,	2 poł. XIX w.	192 prywatna
222	j. w.	Budynek gospodarczy	Nr 46		Cegła konstrukcja ryglowa	Pocz. XX w.	192 prywatna
223	j. w.	Budynek gospodarczy	Nr 46		Cegła	Kon. XIX w.	192 prywatna
224	j. w.	Budynek mieszkalny	Nr 50	Typ z gankiem	Cegła, tynki	Kon. XIX w.	188/2 prywatna
225	j. w.	Budynek mieszkalny	Nr 51		Cegła, tynki	Pocz. XX w.	181 prywatna
226	j. w.	Budynek mieszkalny	Nr 52	Połowa fasady ocieplona	Cegła , tynki	Kon. XIX w.	180 prywatna

227	j. w.	Budynek mieszkalny	Nr 53	Elewacje wtórnie otynkowane, detal skuty	Cegła, tynki	Pocz. XX w.	177 prywatna
228	j. w.	Budynek gospodarczy	Nr 53		Kamień, cegła	Kon. XIX w.	177 prywatna
229	j.w.	Budynek mieszkalny	Nr 54	Proponowany wpis do rejestru zabytków	Cegła, tynki	Kon. XIX w.	176 prywatna
230	j. w.	Budynek mieszkalno-gospodarczy	Nr 54		Kamień, cegła	Kon, XIX w	176 prywatna
231	j. w.	Budka strażnicza	Płd.-wsch. część miejscowości		Cegła	Pocz. XX w.	337/1, gminna
232	TCHÓRZNO	Dwór	Nr 9	Przebudowany po 1945 r na mieszkania	Cegła, tynki	1 połowa XIX w.	24/2 prywatna
233	j. w.	Budynek gospodarczy	Nr 4		Cegła	Kon. XIX w.	121 prywatna
234	j. w.	Budynek mieszkalny	Nr 5	Detale usunięte	Cegła, tynki	Pocz. XX w.	123/5 prywatna
235	j. w.	Budynek gospodarczy	Nr 5		Kamień, cegła	Kon XIX w.	123/5 prywatna
236	j. w.	Budynek mieszkalny	Nr 6	Skute detale	Cegła, tynk	XIX/XX Pocz. XX w.	124 prywatna
237	j. w.	Zabudowania gospodarcze	Nr 7	Rozebrane Do wykreślenia z GEZ			24/2 prywatna
238	TCHÓRZNO	Budynek mieszkalny	Nr 8		Cegła, tynk	Kon .XIX w.	24/1 prywatna
239	j. w.	Zabudowania gospodarcze	Nr 9	W złym stanie, nie remontowane	Cegła	Kon. XIX w.	24/2 prywatna
240	j. w.	Zabudowania gospodarcze	Nr 10	W złym stanie, nie remontowane	Cegła	2 poł. XIX w	24/2 prywatna
241	j. w.	Budynek mieszkalny	Nr 12		Cegła	XIX/XX w.	33/3 prywatna
242	j. w.	Szkoła ob. budynek mieszkalny	Nr 15		Cegła, tynki	1912 r.	56 prywatna
243	j. w.	Budynek mieszkalny	Nr 17	W stanie ruiny. Do wykreślenia z GEZ			51/1 prywatna
244	j. w.	Budynek mieszkalny	Nr 20		Cegła, tynki	Kon. XIX w.	46 prywatna

245	WESOŁA	D. owczarnia		Rozebrana Do wykreślenia z GEZ	Cegła	Kon. XIX w.	161/1, 176/2 obr. Stołeczna prywatna
246	j. w.	D. owczarnia		Rozebrana Do wykreślenia z GEZ	Cegła	Kon. XIX w.	161/1, 176/2 obr. Stołeczna prywatna
247	TRZCIŃSKO- -ZDRÓJ	Układ urbanistyczny miasta		Nr rej. 39 z dnia 22.04.1955 r.		2 poł/ XIII w.	
248	j. w.	Miejskie mury obronne		Nr rej. 396 z dnia 18.11.1963 r.	Kamień granitowy	XIV, XV w.	201, 204, 206, 214, 216, 53, gminna
249	j. w.	Brama Myśliborska		Nr rej. 396 z dnia 18.11.1963 r.	Kamień, cegła	XIV, XV w.	55 gminna
250	j. w.	Brama Chojeńska		Nr rej. 396 z dnia 18.11.1963 r.	Kamień, cegła	XIV, XV w.	207 gminna
251	j. w.	Baszta Prochowa		Nr rej. 396 z dnia 18.11.1963 r.	Kamień, cegła	XIV, XV w.	206 gminna
252	j. w.	Baszta Bociania		Nr rej. 396 z dnia 18.11.1963 r.	Kamień, cegła	XV w.	204 gminna
253	j. w.	Ratusz	Rynek 15	Nr rej. 99 z dnia 15.05.1956 r. [nowy nr 1020]	Cegła, otynkowany	Kon. XIII w., XIV w., 1 poł. XVI w.	211 gminna
254	j. w.	Kościół p.w. MB Nieustającej Pomocy	ul. Kościelna	Nr rej. 159 z dnia 01.08.1956 r.	Kamień, cegła	4 ćw. XIII w.	121 kościelna
255	TRZCIŃSKO- -ZDRÓJ	Cmentarz przykościelny, starodrzew	ul. Kościelna	Nr rej. 987 z dnia 09.12.2015 r. Brak karty adresowej	Nie dotyczy	4 ćw. XIII w., XIX w.	121 kościelna
256	j. w.	Cmentarz ewangelicki ob. komunalny	ul. Cmentarna		Nie dotyczy	Poł. XIX w.	112 gminna
257	j. w.	Ogrodzenie cmentarza ewangelickiego ob. komunalnego	ul. Cmentarna		Cegła, metal	XIX/XX w.	112 gminna
258	j. w.	Kaplica cmentarna	ul. Cmentarna		cegła	Kon. XIX w.	112 gminna
259	j. w.	Kaplica grobowa	ul. Cmentarna		kamień	Pocz. XX w.	112 gminna

260	j. w.	Kaplica grobowa rodziny von Burgert	ul. Cmentarna [pośrodku cmentarza]		Kamień, cegła	Pocz. XX w.	112 gminna
261	j. w.	Pomnik kommemoratywny	ul. Cmentarna		Kamień	Po 1918 r.	112 gminna
262	j. w.	Dom zdrojowy ob. DPS	ul. Aleja Róż 1	Nr rej. 112 z dnia 08.01.2003 r.	Konstrukcja ryglowa	1898, 1912 r.	131/4
263	j. w.	Park d. zdrojowy	ul. Aleja Róż 1	Nr rej. 112 z dnia 08.01.2003 r. Brak karty adresowej	Nie dotyczy	Pocz. XX w.	131/4 gminna
264	j. w.	Budynek mieszkalny	ul. 2 Lutego 2		Cegła, otynkowany	4 ćw. XIX w.	128 obr. 2 prywatna
265	j. w.	Budynek szkoły	ul. 2 Lutego 3	Nr. rej 643 z dnia 06.07.2010 r.	Cegła, otynkowany	2 poł. XIX w.	86 obr. 2 gminna
266	j. w.	Budynek mieszkalny	ul. 2 Lutego 8		Cegła, otynkowany	4. ćw. XIX w.	125 obr. 2 prywatna
267	j. w.	Budynek mieszkalny	ul. 2 Lutego 10		Cegła, otynkowany	4. ćw. XIX w.	124 obr. 2 prywatna
268	j. w.	Budynek mieszkalny	ul. 2 Lutego 12		Cegła, otynkowany	4. ćw. XIX w.	122 obr. 2 prywatna
269	j. w.	Budynek mieszkalny	ul. 2 Lutego 14		Cegła, otynkowany	4. ćw. XIX w. zm. stolarka okien	66 obr. 2 prywatna
270.	TRZCŃSKO-ZDRÓJ	Budynek mieszkalny	ul. 2 Lutego 16		Cegła, otynkowany	4. ćw. XIX w. zm. stolarka okien	65 obr. 2 prywatna
271.	j. w.	Budynek mieszkalny	ul. 2 Lutego 20	Nr rej. 546 z dnia 23.12.2009 r.	Cegła, otynkowany	Pocz. XX w.	63 obr. 2 prywatna
272.	j. w.	Budynek mieszkalny	ul. 2 Lutego 22		Konstrukcja ryglowa, otynkowany	2 poł. XIX w. zm. stolarka okien	62 obr. 2 prywatna
273.	j. w.	Budynek mieszkalny	ul. 2 Lutego 24		Cegła, otynkowany	4. ćw. XIX w.	61 obr. 2 prywatna
274.	j. w.	Budynek mieszkalny	ul. 2 Lutego 26		Cegła, otynkowany	4. ćw. XIX w. zm. stolarka okien	60 obr. 2 prywatna
275..	j. w.	Budynek mieszkalny	ul. 2 Lutego 28		Cegła, ocieplony	4. ćw. XIX w. zm. stolarka okien	59 obr. 2 prywatna

276.	j. w.	Budynek mieszkalny	ul. 2 Lutego 30		Konstrukcja ryglowa, otynkowany	4. ćw. XIX w. zm. stolarka okien	58 obr. 2 prywatna
277.	j. w.	Budynek mieszkalny	ul. 2 Lutego 32		Cegła, ocieplony	4. ćw. XIX w. zm. stolarka okien	54 obr. 2 prywatna
278.	j. w.	Budynek mieszkalny	ul. 2 Lutego 34		Cegła, otynkowany	4. ćw. XIX w.	55 obr. 2 prywatna
280.	j. w.	Budynek mieszkalny	ul. 2 Lutego 36	Zm. stolarka okien	Cegła, ocieplony w połowie,	4. ćw. XIX w.	52 obr. 2 prywatna
281.	j. w.	Budynek mieszkalny	ul. 2 Lutego 38	nieużytkowany	Cegła, otynkowany	4. ćw. XIX w.	51 obr. 2 prywatna
282.	j. w.	Budynek mieszkalny	ul. 2 Lutego 40	Zm. stolarka okienna	Cegła, ocieplony	4. ćw. XIX w.	44 obr. 2 prywatna
283.	j. w.	Budynek mieszkalny	ul. 2 Lutego 44	Zm. stolarka okienna	Cegła, ocieplony	4. ćw. XIX w.	46,47 obr. 2 prywatna
284.	j. w.	Budynek mieszkalny	ul. 9 Maja 1	Proponowany wpis do rej. zabytków	Cegła, otynkowany	4. ćw. XIX w.	127 obr. 4 prywatna
285.	j. w.	Budynek mieszkalny	ul. 9 Maja 3	Do wykreślenia z GEZ	Cegła, otynkowany	1 ćw. XX w.	126 obr. 4 prywatna
286.	TRZCIŃSKO-ZDRÓJ	Budynek mieszkalny	ul. 9 Maja 4	Zm. stolarka okienna	Cegła, ocieplony	Pocz. XX w.	95 obr. 4 prywatna
287.	j. w.	Budynek mieszkalny	ul. 9 Maja 5	Zm. stolarka okienna	Cegła, otynkowany	1 ćw. XX w.	125 obr. 4 prywatna
288..	j. w.	Budynek mieszkalny	ul. 9 Maja 8	Zm. stolarka okienna	Cegła, ocieplony	pocz. XX w.	93 obr. 4 prywatna
289.	j. w.	Budynek mieszkalny	ul. 9 Maja 10	Zm. stolarka okienna	Cegła, ocieplony	1 ćw. XX w.	90 obr. 4 prywatna
300.	j. w.	Budynek mieszkalny	ul. 9 Maja 12	Zm. stolarka okienna	Cegła, otynkowany	1 ćw. XX w.	89 obr. 4 prywatna
301.	j. w.	Budynek mieszkalny	ul. 9 Maja 14	Zm. stolarka okienna	Cegła, otynkowany	1 ćw. XX w.	86 obr. 4 prywatna
302.	j. w.	Budynek mieszkalny	ul. 9 Maja 17	Do wykreślenia z GEZ	Cegła, otynkowany	1 ćw. XX w.	47 obr. 4 prywatna
303.	j. w.	Budynek mieszkalny	ul. 9 Maja 19	Do wykreślenia z GEZ	Cegła, otynkowany	1 ćw. XX w.	46 obr. 4 prywatna
304.	j. w.	Budynek mieszkalny	ul. 9 Maja 20	Zm. stolarka okienna	Cegła, otynkowany	XIX/XX w.	80 obr. 4 prywatna

305.	j. w.	Budynek mieszkalny	ul. 9 Maja 21	Zm. stolarka okienna	Cegła, otynkowany	Pocz. XX w.	45 obr. 4 prywatna
306.	j. w.	Budynek mieszkalny	ul. 9 Maja 22		Konstr. ryglowa, otynkowany	2 poł. XIX w.	80 obr. 4 prywatna
307.	j. w.	Budynek mieszkalny	ul. 9 Maja 24	Do wykreślenia z GEZ	Cegła, otynkowany	1 ćw. XX w.	79 obr. 4 prywatna
308.	j. w.	Budynek mieszkalny	ul. 9 Maja 26	Do wykreślenia z GEZ	Cegła, otynkowany	1 ćw. XX w.	76 obr. 4 prywatna
309.	j. w.	Budynek mieszkalny	ul. 9 Maja 28	Do wykreślenia z GEZ	Cegła, otynkowany, częściowo ocieplony	1 ćw. XX w.	75 obr. 4 prywatna
310.	j. w.	Budynek mieszkalny	ul. 9 Maja 29	Stolarka okienna zmieniona	Cegła, ocieplony	Ok. 1900 r.	32 obr. 4 prywatna
311.	j. w.	Budynek mieszkalny	ul. 9 Maja 30	Stolarka okienna zmieniona	Cegła, otynkowany	1 ćw. XX w.	65 obr. 4 prywatna
312.	j. w.	Budynek mieszkalny	ul. 9 Maja 31		Cegła, otynkowany	Ok. 1900 r.	47 obr. 4 prywatna
313.	j. w.	Budynek mieszkalny	ul. Chojnicka 1		Cegła, otynkowany	Ok. 1900 r.	31 obr. 4 prywatna
314.	TRZCIŃSKO-ZDRÓJ	Budynek mieszkalny	ul. Chojnicka 2	Nr rej. 247 z dnia 30.12.2005 r.	Cegła, otynkowany	Kon. XIX w.	148 obr. 2 prywatna
315.	j. w.	Budynek mieszkalny	ul. Chojnicka 4	Stolarka okienna zmieniona	Cegła, otynkowany	3 ćw. XIX w.	148 obr. 2 prywatna
316.	j. w.	Budynek mieszkalny	ul. Chojnicka 5	Stolarka okienna zmieniona	Cegła, otynkowany	XIX/ XX w.	29 obr. 4 prywatna
317.	j. w.	Budynek mieszkalny	ul. Chojnicka 6	Stolarka okienna zmieniona	Konstrukcja ryglowa, otynkowany	2 poł. XIX w.	149 obr. 2 prywatna
318.	j. w.	Budynek mieszkalny	ul. Chojnicka 7		Cegła, ocieplony, otynkowany	XIX/XX w.	28/2 obr. 4 prywatna
319.	j. w.	Budynek mieszkalny	ul. Chojnicka 8	Stolarka okienna zmieniona	Konstrukcja ryglowa, otynkowany	2 poł. XIX w.	150 obr. 2 prywatna
320.	j. w.	Budynek mieszkalny	ul. Chojnicka 9	Do wykreślenia z GEZ	Cegła, otynkowany	XIX/XX w.	28/6 obr. 4 prywatna
321.	j. w.	Budynek mieszkalny	ul. Chojnicka 10		Cegła, otynkowany	1 ćw. XX w.	152 obr. 2 prywatna
322.	j. w.	Budynek mieszkalny	ul. Chojnicka 11		Konstrukcja ryglowa, otynkowany	2 poł. XIX w.	28/5 obr. 4 prywatna

323.	j. w.	Budynek mieszkalny	ul. Chojnicka 12		Cegła, otynkowany	XIX/XX w.	163 obr. 2 prywatna
324.	j. w.	Budynek mieszkalny	ul. Chojnicka 14		Cegła, ocieplony	XIX/XX w.	164 obr. 2 prywatna
325.	j. w.	Budynek mieszkalny	ul. Chojnicka 15	Do wykreślenia z GEZ	Cegła, otynkowany	1 ćw. XX w.	21/1 obr. 4 prywatna
326.	j. w.	Stodoła	ul. Chojnicka 26		Cegła	XIX/XX w.	189 obr. 2 prywatna
327.	j. w.	Stodoła	ul. Chojnicka 29		Cegła	1 ćw. XX w.	11 obr. 4 prywatna
328.	j. w.	Stodoła	ul. Chojnicka 30		Cegła	1 ćw. XX w.	187 obr. 2 prywatna
329.	j. w.	Stodoła	ul. Chojnicka 33		Cegła	XIX/XX w.	6 obr. 4 prywatna
330.	j. w.	Stodoła	ul. Chojnicka 34	Odbudowany dach	Kamień, cegła	k. XIX w.	185/4 obr. 2 prywatna
331.	TRZCIŃSKO-ZDRÓJ	Transformstor	ul. Chojnicka		Cegła, otynkowana	1 ćw. XX w.	212/1 obr. 2 prywatna
332.	j. w.	Młyn wodny z domem młynarza Ob. Dom Kultury	ul. Cmentarna 3		Cegła, otynkowany	Poł. XIX w.	163/1, 163/2 obr. 1 gminna
333.	j. w.	Budynek mieszkalny	ul. Cmentarna 4		Cegła, otynkowany	4 ćw. XIX w.	171 obr. 1 prywatna
334.	j. w.	Budynek gospodarczy	ul. Cmentarna 4		Cegła, otynkowany	4 ćw. XIX w.	171 obr. 1 prywatna
335.	j. w.	Budynek mieszkalny	ul. Cmentarna 5	Do wykreślenia z GEZ.	Cegła, ocieplony	1 ćw. XX w.	162/1, 162/2 obr. 1 prywatna
336.	j. w.	Budynek mieszkalny	ul. Cmentarna 7	Przebudowany	Cegła, otynkowany	1 ćw. XX w., po 1945 r.	154 obr. 1 prywatna
337.	j. w.	Stodoła	ul. Cmentarna 8		Cegła	4 ćw. XIX w.	165 obr. 1 prywatna
338.	j. w.	Budynek gospodarczy -magazyn	ul. Cmentarna 13		Cegła	1 ćw. XX w.	139 obr. 1 prywatna
339.	j. w.	Budynek mieszkalny	ul. Dworcowa 2	Do wykreślenia z GEZ			131 obr. 4 prywatna
340.	j. w.	Budynek mieszkalny ob. Dom Dziecka	ul. Dworcowa 1		Cegła, otynkowany	Pocz. XX w.,	169/1 obr. 4 ?
341.	j. w.	Budynek mieszkalny ob. Dom Dziecka	ul. Dworcowa 3		Cegła, otynkowany	Pocz. XX w.,	169/2 obr. 4 ?

342.	j. w.	Budynek mieszkalny	ul. Dworcowa 5		Cegła, otynkowany	Pocz. XX w.,	169/3 obr. 4 ?
343.	j. w.	Budynek gospodarczy	ul. Dworcowa 5		Cegła, otynkowany	Pocz. XX w.,	169/3 obr. 4 ?
344.	j. w.	Budynek mieszkalny	ul. Dworcowa 9		Cegła, otynkowany	1 ćw. XX w.,	170 obr. 4 prywatna
345.	j. w.	Budynek mieszkalny	ul. Dworcowa 11		Cegła, otynkowany	1 ćw. XX w.,	171 obr. 4 prywatna
346.	j. w.	Budynek mieszkalny	ul. Dworcowa 13		Cegła, otynkowany	1 ćw. XX w.,	172 obr. 4 prywatna
347.	j. w.	Budynek mieszkalny	ul. Dworcowa 19	Zmieniona stolarka okien	Cegła, otynkowany	1 ćw. XX w.,	680/3 obr. 3 prywatna
348.	j. w.	Budynek mieszkalny	ul. Dworcowa 21	Zmieniona stolarka okien	Cegła, otynkowany	1 ćw. XX w.,	680/5 obr. 3 prywatna
349.	TRZCIŃSKO- ZDRÓJ	Budynek mieszkalny	ul. Dworcowa 25		Cegła, otynkowany	1 ćw. XX w.,	19/10 obr. 3 prywatna
350.	j. w.	Młyn	ul. Dworcowa 27		Cegła, otynkowany	1925 r.	688/2 obr. 3 prywatna
351..	j. w.	Budynek mieszkalny	ul. Dworcowa 29		Cegła, otynkowany	1 ćw. XX w.,	689 obr. 3 prywatna
352.	j. w.	Budynek gospodarczy -magazyn	ul. Dworcowa 31		Cegła, otynkowany	XIX/XX w.,	19/6 obr. 3 ob.Czarnołęka prywatna
353.	j. w.	Budynek mieszkalny	ul. Dworcowa 39	Zmieniona stolarka	Cegła, otynkowany	Pocz.XX w.,	1114 obr. Czarnołęka prywatna
354.	j. w.	d. Dworzec kolejowy ob. Budynek mieszkalny	ul. Dworcowa 41		Cegła, otynkowany	Pocz. XX w.,	1118/2, obr. Czarnołęka prywatna
355.	j. w.	Dworzec kolejowy ob. budynek mieszkalny	ul. Dworcowa		Cegła	1899 r.	710/3 prywatna
356.	j. w.	Budynek mieszkalny z zespołu kolejowego	ul. Dworcowa		Cegła, otynkowany	XIX /XX w.,	710/7 ?
357.	j. w.	Budynek gospodarczy z zespołu kolejowego	ul. Dworcowa		Konstrukcja ryglowa	4 ćw. XIX w.,	710/5 obr.3 ?
358.	j. w.	Kolejowa wieża ciśnień	ul. Dworcowa	R rej.1148 z dn.12.03. 2013 r.	Cegła, konstrukcja ryglowa	1930 r.	170/1 obr. Czarnołęka prywatna
359.	j. w.	Budynek mieszkalny	ul. Kościelna 1	Proponowany wpis do rej. zabytków	Konstrukcja szachulcowa	1 poł. XIX w.	84 obr.2 prywatna

400.	j. w.	Budynek mieszkalny	ul. Kościelna 3		Cegła, otynkowany	Kon. XIX w.	85.obr2 prywatna
401.	j. w.	Budynek mieszkalny	ul. Kościelna 5		Cegła, otynkowany	Kon. XIX w.	81.obr.2 prywatna

402.	TRZCIŃSKO-ZDRÓJ	Budynek mieszkalny	ul. Kościuszki 1		Cegła, otynkowany	XIX/XX w.	209/6 obr.2 prywatna
403.	j. w.	Budynek mieszkalny	ul. Kościuszki 3		Cegła, otynkowany	XIX/XX w.	146/2 obr.2 prywatna
404.	j. w.	Budynek mieszkalny	ul. Kościuszki 4	Do wykreślenia z GEZ	Cegła, otynkowany	Pocz. XX w.	209/4, obr.2 prywatna
405.	j. w.	Budynek mieszkalny	ul. Kościuszki 5		Cegła, otynkowany	Pocz. XX w.	145, obr. 2 prywatna
406.	j. w.	Budynek mieszkalny	ul. Kościuszki 6		Cegła, otynkowany	XIX/XX w.	136 obr. 2 prywatna
407.	j. w.	Budynek mieszkalny	ul. Kościuszki 7		Cegła, otynkowany	4 ćw. XIX w.	141/2 prywatna
408.	j. w.	Budynek mieszkalny	ul. Kościuszki 8		Cegła, otynkowany	XIX/XX w.	120 obr. 2 prywatna
409.	j. w.	Budynek mieszkalny	ul. Kościuszki 10	Do wykreślenia z GEZ	Cegła, ocieplony	XIX/XX w.	119/2 prywatna
410.	j. w.	Budynek mieszkalny	ul. Kościuszki 11		Cegła, otynkowany	Kon. XIX w.	137/2 prywatna
411.	j. w.	Budynek mieszkalny	ul. Kościuszki 12		Cegła, otynkowany	Kon. XIX w.	118 obr.2 prywatna
412.	j. w.	Budynek mieszkalny	ul. Kościuszki 13 i 13A		Cegła, otynkowany	Kon. XIX w.	116 obr.2 prywatna
413.	j. w.	Budynek mieszkalny	ul. Kościuszki 14		Cegła, otynkowany	Kon. XIX w.	117 obr.2 prywatna
414.	j. w.	Budynek mieszkalny	ul. Kościuszki 15	Do wykreślenia z GEZ	Cegła, otynkowany	XIX /XX w.	115 obr. 2 prywatna
415.	j. w.	Budynek mieszkalny	ul. Kościuszki 16	Do wykreślenia z GEZ	Cegła, ocieplony	Pocz. XX w.	84 obr.2 prywatna
416.	j. w.	Budynek mieszkalny	ul. Kościuszki 17		Cegła, otynkowana	Kon. XIX w.	109/2 prywatna
417.	j. w.	Budynek mieszkalny	ul. Kościuszki 18		Cegła, ocieplony	XIX/XX w.	83 obr. 2. prywatna
418.	j. w.	Budynek mieszkalny	ul. Kościuszki 19		Cegła, otynkowany	Kon. XIX w.	107 obr. 2
419.	j. w.	Budynek mieszkalny	ul. Kościuszki 20	Stolarka zmieniona	Cegła, ocieplony	Kon. XIX w.	82 obr. 2
420.	j. w.	Budynek mieszkalny	ul. Kościuszki 21	Stolarka zmieniona	Cegła, otynkowany	4 ćw. XIX w.	106 obr. 2 prywatna
421.	j. w.	Budynek mieszkalny	ul. Kościuszki 22	Do wykreślenia z GEZ	Cegła, otynkowany	Pocz. XX w.	77/2 obr.2 prywatna

422.	TRZCIŃSKO-ZDRÓJ	Budynek mieszkalny	ul. Kościuszki 23	Stolarka zmieniona	Cegła, otynkowany	Pocz. XX w.	105 obr. 2
423.	j. w.	Budynek gospodarczy	ul. Kościuszki 23		Cegła	2 poł. XIX w.	105 obr. 2 prywatna
424.	j. w.	Budynek mieszkalny	ul. Kościuszki 25	Stolarka okien zmieniona	Cegła, otynkowany	Pocz. XX w.	40 obr. 2 prywatna
425.	j. w.	Budynek mieszkalny	ul. Kościuszki 26	Do wykreślenia z GEZ	Cegła, otynkowany	Pocz. XX w.	76 obr. 2 prywatna
426.	j. w.	Budynek mieszkalny	ul. Kościuszki 27	Stolarka okien w połowie fasady zmieniona	Cegła, otynkowany	Pocz. XX w.	38/2 obr. 2 prywatna
427.	j. w.	Budynek mieszkalny	ul. Kościuszki 28		Cegła, ocieplony	Pocz. XX w.	71 obr. 2 prywatna
428.	j. w.	Budynek mieszkalny	ul. Kościuszki 29	Stolarka okien zmieniona	Cegła, otynkowany	XIX/XX w.	38/1 obr. 2 prywatna
429.	j. w.	Budynek mieszkalny	ul. Kościuszki 31	Stolarka okien zmieniona	Cegła, otynkowany	Kon. XIX w.	37 obr. 2 prywatna
430.	j. w.	Budynek mieszkalny	ul. Kościuszki 32	Stolarka okien zmieniona	Cegła, otynkowany	Kon. XIX w.	68 obr. 2 prywatna
431.	j. w.	Budynek mieszkalny	ul. Kościuszki 33		Cegła, otynkowany	Kon. XIX w.	35 obr. 2 prywatna
432.	j. w.	Budynek mieszkalny	ul. Kościuszki 34	Stolarka okien zmieniona	Cegła, otynkowany	Pocz. XX w.	67 obr. 2 prywatna
433.	j. w.	Budynek mieszkalny	ul. Kościuszki 35	Stolarka okien zmieniona	Cegła, otynkowany	Kon. XIX w.	28/3 obr. 2 prywatna
434.	j. w.	Budynek mieszkalny	ul. Kościuszki 39	Stolarka okien zmieniona	Cegła, otynkowany	Pocz. XX w.	33 obr. 2 prywatna
435.	j. w.	Budynek mieszkalny	ul. Kościuszki 45	Stolarka okien w połowie fasady zmieniona	Cegła, otynkowany	1 ćw. XX w.	30 obr. 2 prywatna
436.	j. w.	Budynek mieszkalny	ul. Kościuszki 49		Cegła, otynkowany	Kon. XIX w.	29 obr. 2 prywatna
437.	j. w.	Budynek mieszkalny	ul. Mickiewicza 4 a	Stolarka okienna zmieniona	Cegła, otynkowany	XIX/XX w	137/1 obr. 1 prywatna

438.	TRZCIŃSKO-ZDRÓJ	Budynek gospodarczy	ul. Mickiewicza 4 a		Kamień, cegła	4 ćw. XIX w.	139/1 obr. 1 prywatna
439.	j. w.	Budynek mieszkalny	ul. Młyńska 2		Cegła, otynkowany	XIX/XX w	43/2 obr. 2 prywatna
440.	j. w.	Budynek mieszkalny	ul. Murarska 1	Stolarka okienna zmieniona	Cegła, otynkowany	2 poł. XIX w.	129 obr.4 prywatna
441	j. w.	Transformator	ul. Murarska		Cegła	1 ćw. XX w.	128 obr.4 Enea
442.	j. w.	Budynek mieszkalny	ul. Polna 6/8	Stolarka okienna zmieniona	Cegła, otynkowany	pocz. XX w.	827, 828/1 obr. 3 prywatna
443.	j. w.	Budynek gospodarczy	ul. Polna 6/8		Cegła, otynkowany	Pocz. XX w.	827, 828/1 obr. 3 prywatna
444.	j. w.	Budynek mieszkalny	ul. Polna 22	W połowie stolarka zmieniona i ocieplony	Cegła, otynkowany	XIX/XX w.	836 obr. 3 prywatna
445.	j. w.	Budynek gospodarczy	ul. Polna 22		Cegła, otynkowany	XIX/XX w.	836 obr. 3 prywatna
446.	j. w.	Budynek mieszkalny	Rynek 2		Cegła, otynkowany	XIX/XX w. rzebud. lata 20 XXw.	209/7 obr. 2 prywatna
447.	j. w.	Budynek mieszkalny ob. poczta	Rynek 3	Nr rej. 1254 z dnia 21.12.1993	Cegła, otynkowany	Ok. 1885 r.	209/1 obr. 2 prywatna
448.	j. w.	Budynek mieszkalny	Rynek 4		Cegła, otynkowany	2 poł. XIX w.	209/3 obr. 2 prywatna
449.	j. w.	Budynek mieszkalny	Rynek 4		Cegła, otynkowany	2 poł. XIX w.	209/3 obr. 2 prywatna
450.	j. w.	Magazyn	Rynek 4		Cegła, parter ocieplony	1872 r.	57 obr. 2 prywatna
451.	j. w.	Budynek mieszkalny	Rynek 7	Budynek rozebrany. Nowy w formach historycznych		Poł. XIX w.	62 obr. 4 prywatna
452.	j. w.	Budynek mieszkalny	Rynek 8	Do wykreślenia z GEZ	Konstrukcja ryglowa, otynkowany	2 poł. XIX w.	63/1 obr. 4 prywatna
453.	j. w.	Budynek mieszkalny	Rynek 9	Zmieniona stolarka okienna	Cegła, otynkowany	4 ćw. XIX w.	71 obr. 4 prywatna
454.	j. w.	Budynek mieszkalny	Rynek 10	Zmieniona stolarka okienna	Cegła, ocieplony	2 poł. XIX w.	70 obr. 4 prywatna

455.	TRZCIŃSKO-ZDRÓJ	Budynek mieszkalny	Rynek 11	Do wykreślenia z GEZ	Cegła, otynkowany	Kon. XIX w.	69 obr. 4 prywatna
456.	j. w.	Budynek mieszkalny	Rynek 12		Cegła, otynkowany	XIX/XX w.	68 obr. 4 prywatna
457.	j. w.	Budynek mieszkalny	Rynek 13	Zmieniona stolarka okienna	Cegła, otynkowany	4 ćw. XIX w.	67 obr. 4 prywatna
458.	j. w.	Budynek mieszkalny	Rynek 14	Zmieniona stolarka okienna	Cegła, otynkowany	4 ćw. XIX w.	65 obr. 4 prywatna
459.	j. w.	Budynek mieszkalny	ul. Sienkiewicza 2	Do wykreślenia z GEZ	Cegła, otynkowany	XIX/XX w.	48 obr. 4 prywatna
460.	j. w.	Budynek mieszkalny	ul. Sienkiewicza 2a	Zmieniona stolarka okienna	Cegła, otynkowany	Kon. XIX w.	47 obr. 4 prywatna
461.	j. w.	Budynek gospodarczy	ul. Sienkiewicza 2a		Cegła, tynki	Kon. XIX w. XIX w.	47 obr. 4 prywatna
462.	j. w.	Budynek mieszkalny	ul. Sienkiewicza 10	Zmienione okna	Cegła, otynkowany	4 ćw. XIX w.	43 obr. 4 prywatna
463.	j. w.	Budynek mieszkalny	ul. Sienkiewicza 14	Do wykreślenia z GEZ	Cegła, otynkowany	XIX /XX w.	39 obr. 4 prywatna
464.	j. w.	Budynek mieszkalny	ul. Sienkiewicza 15	Do wykreślenia z GEZ	Cegła, otynkowany	XIX/XX w.	26 obr. 4 prywatna
465.	j. w.	Budynek mieszkalny	ul. Sienkiewicza 17	Do wykreślenia z GEZ	Cegła, otynkowany	XIX /XXw.	25 obr. 4 prywatna
466.	j. w.	Budynek mieszkalny	ul. Sienkiewicza 19	Do wykreślenia z GEZ	Cegła, otynkowany	XIX/XX w.	24 obr. 4 prywatna
467	j. w.	Budynek mieszkalny	ul. Sienkiewicza 20	Zmieniona stolarka okienna	Cegła, otynkowany	XIX/XX w.	36 obr. 4 prywatna
468	j. w.	Budynek mieszkalny	ul. Sienkiewicza 21	Zmienione okna	Cegła, otynkowany	XIX /XX w.	23 obr. 4 prywatna
469.	j. w.	Budynek mieszkalny	ul. Sienkiewicza 22	Do wykreślenia z GEZ	Cegła, otynkowany	XIX/XX w.	35 obr. 4 prywatna
470.	j. w.	Budynek mieszkalny	ul. Sienkiewicza 24	Zmienione okna	Cegła, ocieplony	XIX /XX w.	28 obr. 4 prywatna
471	j. w.	Budynek mieszkalny	ul. Sienkiewicza 27	Zmieniona stolarka okienna	Cegła, otynkowany	XIX /XX ww.	161 obr. 2 prywatna
472	j. w.	Budynek gospodarczy	ul. Sienkiewicza 27		Cegła	4 ćw. XIX w.	161 obr. 2 prywatna
473.	j. w.	Budynek mieszkalny	ul. Sienkiewicza 29	Zmieniona stolarka okienna	Cegła, otynkowany	XIX /XX w.	159 obr. 2 prywatna
474.	TRZCIŃSKO-ZDRÓJ	Budynek mieszkalny	ul. Sienkiewicza 33	Zmienione okna	Cegła, otynkowany	XIX/XX w.	157 obr. 2 prywatna

475.	j. w.	Budynek mieszkalny	ul. Sienkiewicza 36	Zmieniona stolarka okienna	Cegła, otynkowany	Pocz. XX w.	136 obr. 2 prywatna
476.	j. w.	Budynek gospodarczy	ul. Sienkiewicza 36	Wpisać do rejestru zabytków	Cegła	4 ćw. XIX w.	136 obr. 2 prywatna
477.	j. w.	Budynek mieszkalny	ul. Sienkiewicza 37		Cegła otynkowany	4 ćw. XIX w.	154 obr. 2 prywatna
478.	j. w.	Budynek mieszkalny	ul. Sienkiewicza 40	Do wykreślenia z GEZ	Cegła, otynkowany	XIX /XX w.	113 obr. 2 prywatna
479.	j. w.	Budynek mieszkalny	ul. Sienkiewicza 42	Do wykreślenia z GEZ	Cegła, otynkowany	XIX /XX w.	112 obr. 2 prywatna
480.	j. w.	Budynek mieszkalny	ul. Sienkiewicza 47	Zmieniona stolarka okienna	Cegła, otynkowany	XIX/XX w.	95 obr. 2 prywatna
481.	j. w.	Budynek mieszkalny	ul. Sienkiewicza 49		Cegła, otynkowany	4 ćw. XIX w.	94 obr. 2 prywatna
482.	j. w.	Budynek mieszkalny	ul. Sienkiewicza 51	Do wykreślenia z GEZ	Cegła, otynkowany	XIX/XX w.	93 obr. 2 prywatna
483	j. w.	Budynek gospodarczy ob. mieszkalny	ul. Sojuszników 2	Zmienione okna	Cegła	4 ćw. XIX w.	113/2 obr.4 prywatna
484.	j. w.	Budynek mieszkalny	ul. Sojuszników 4		Cegła, otynkowany	4 ćw. XIX w.	112 obr. 4 prywatna
485.	j. w.	Budynek mieszkalny	ul. Sojuszników 9	Zmieniona stolarka okienna	Cegła, otynkowany	XIX/XX w.	88 obr. 4 prywatna
486.	j. w.	Budynek mieszkalny	ul. Sojuszników 10		Cegła, otynkowany	XIX/XX w.	108 obr. 4 prywatna
487.	j. w.	Budynek mieszkalny	ul. Sojuszników 12	Zmieniona stolarka okienna	Cegła, otynkowany	XIX/XX w.	109 obr. 4 prywatna
488.	j. w.	Budynek mieszkalny	ul. Sojuszników 13	Zmieniona stolarka okienna	Cegła, otynkowany	Pocz. XX w.	83 obr. 4 prywatna
489	j. w.	Budynek mieszkalny	ul. Sojuszników 14	Zmieniona stolarka okienna	Cegła, otynkowany	XIX/XX w.	106 obr. 4 prywatna
490.	j. w.	Budynek mieszkalny	ul. Sojuszników 17	Do wykreślenia z GEZ	Cegła, otynkowany	Pocz. XX w.	81 obr. 4 prywatna
491.	j. w.	Budynek mieszkalny	ul. Sojuszników 18	Zmieniona stolarka okienna	Cegła, otynkowany	XIX/XX w.	104 obr. 4 prywatna

492.	TRZCIŃSKO-ZDRÓJ	Budynek mieszkalny	ul. Sojuszników 19	Zmieniona stolarka okienna	Cegła, otynkowany	Pocz. XX w.	78 obr. 4 prywatna
493	j. w.	Budynek mieszkalny	ul. Sojuszników 21	Zmienione okna	Cegła, otynkowany	XIX/XX w.	77 obr. 4 prywatna
494	j. w.	Budynek mieszkalny	ul. Sojuszników 22		Cegła, otynkowany	XIX/XX w.	103/5obr. 4 prywatna
495.	j. w.	Budynek mieszkalny	ul. Sojuszników 25		Cegła, otynkowany	XIX/XX w.	73 obr. 4 prywatna
496.	j. w.	Budynek mieszkalny	ul. Sojuszników 30	Zmieniona stolarka okienna na parterze	Cegła, otynkowany	XIX/XX w.	100/1 obr. 4 prywatna
497.	j. w.	Budynek mieszkalny	ul. Wolności 1	Zmieniona stolarka okienna	Cegła, otynkowany	Kon. XIX w.	18 obr.4 prywatna
498.	j. w.	Budynek gospodarczy	ul. Wolności 1	Wpisać do rej. zabytków	Cegła, konstrukcja ryglowa	Kon. XIX w.	18 obr. 4 Prywatna ?
499.	j. w.	Budynek gospodarczy z ogrodzeniem	ul. Wolności 3		Kamień, cegła	4 ćw. XIX w.	18 obr. 4
500.	j. w.	Budynek mieszkalny	ul. Wodna 3	Zmieniona stolarka okienna	Cegła, otynkowany	1 ćw. XX w.	134 obr.3

Legend

Kolor czerwony - propozycje skreślenia z GEZ, wykaz

Kolor zielony - propozycje wpisu do rejestru zabytków, wykaz

Wykaz obiektów proponowanych do wykreślenia z GEZ (kolor czerwony)

1. Dobropole, budynek gorzelni w ruinie
2. Góralice, nr. 4 budynek rozebrany
3. Góralice nr 14 częściowo zrujnowany
4. Góralice nr 116 budynek przebudowany, z pominięciem form historycznych
5. Smuga nr 7 budynek z zatartymi formami historycznymi
6. Stołeczna nr 19 A budynek w ruinie
7. Stołeczna nr 1 budynek z zatartymi formami historycznymi
8. Stołeczna nr 49 budynek gospodarczy, rozebrany
9. Strzeszów nr 2 budynek mieszkalny rozebrany

-
10. Tchórzno nr 9 zespół budynków gospodarczych, w trakcie rozbiórki
11. Tchórzno nr 17 budynek mieszkalny w stanie ruiny

12. Wesoła dawna owczarnia [budynek rozebrany]
13. Wesoła dawna owczarnia [budynek rozebrany]
14. Trzeińsko-Zdrój, 9 maja 3, budynek z zatartymi formami historycznymi
15. Trzeińsko-Zdrój, 9 maja 17, budynek z zatartymi formami historycznymi
16. Trzeińsko-Zdrój, 9 maja 19, budynek z zatartymi formami historycznymi
17. Trzeińsko-Zdrój, 9 maja 24, budynek z zatartymi formami historycznymi
18. Trzeińsko-Zdrój, 9 maja 26, budynek z zatartymi formami historycznymi
19. Trzeińsko-Zdrój, 9 maja 28, budynek z zatartymi formami historycznymi
20. Trzeińsko-Zdrój, Chojnicka 9 budynek z zatartymi formami historycznymi
21. Trzeińsko-Zdrój, Chojnicka 15 budynek z zatartymi formami historycznymi
22. Trzeińsko-Zdrój, Cmentarna 5 budynek z zatartymi formami historycznymi
23. Trzeińsko-Zdrój, Dworcowa 2 budynek rozebrany
24. Trzeińsko-Zdrój, Kościuszki 4 budynek z zatartymi formami historycznymi
25. Trzeińsko-Zdrój Kościuszki 10 budynek z zatartymi formami historycznymi
26. Trzeińsko-Zdrój, Kościuszki 15 budynek z zatartymi formami historycznymi
27. Trzeińsko-Zdrój, Kościuszki 16 budynek z zatartymi formami historycznymi
28. Trzeińsko-Zdrój, Kościuszki 22 budynek z zatartymi formami historycznymi
29. Trzeińsko-Zdrój, Kościuszki 26 budynek z zatartymi formami historycznymi
30. Trzeińsko-Zdrój, Rynek 8 budynek z zatartymi formami historycznymi
31. Trzeińsko-Zdrój, Rynek 11 budynek z zatartymi formami historycznymi
32. Trzeińsko-Zdrój, ul. Sienkiewicza 2 budynek z zatartymi formami historycznymi
33. Trzeińsko-Zdrój, ul. Sienkiewicza 14 budynek z zatartymi formami historycznymi
34. Trzeińsko-Zdrój, ul. Sienkiewicza 15 budynek z zatartymi formami historycznymi
35. Trzeińsko-Zdrój, ul. Sienkiewicza 17 budynek z zatartymi formami historycznymi
36. Trzeińsko-Zdrój, ul. Sienkiewicza 19 budynek z zatartymi formami historycznymi
37. Trzeińsko-Zdrój, ul. Sienkiewicza 22 budynek z zatartymi formami historycznymi
38. Trzeińsko-Zdrój, ul. Sienkiewicza 40 budynek z zatartymi formami historycznymi
39. Trzeińsko-Zdrój, ul. Sienkiewicza 42 budynek z zatartymi formami historycznymi
40. Trzeińsko-Zdrój, ul. Sienkiewicza 51 budynek z zatartymi formami historycznymi
41. Trzeińsko-Zdrój, ul. Sojuszników 17 budynek z zatartymi formami historycznymi

Wykaz obiektów proponowanych do wpisania do rej. zabytków (kolor zielony)

1. Góralice - układ ruralistyczny
2. Góralice 58 - budynek mieszkalny
3. Góralice 58 - budynek gospodarczy
4. Góralice 73A - dawna kuźnia i magazyn
5. Piaseczno 49 - stodoła w konstrukcji ryglowej
6. Smuga - park
7. Strzeszów - układ ruralistyczny

8. Strzeszów 13 - budynek mieszkalno-gospodarczy jako przykład budynku dominującego w zabudowie wsi
9. Strzeszów 54 - budynek mieszkalny jako przykład domu dominującego w zabudowie wsi
10. Trzcianko-Zdrój, ul. 9-Maja 1 - budynek mieszkalny
11. Trzcianko-Zdrój, ul. Kościelna - budynek mieszkalny
12. Trzcianko-Zdrój, ul. Sienkiewicza 36 - budynek gospodarczy
13. Trzcianko-Zdrój, Al. Wolności 1

Wykaz obiektów proponowanych do wpisania do GEZ

1. Gogolice - cmentarz ewangelicki
2. Góralice - kaplica cmentarna
3. Góralice - zespół plebani z budynkiem gospodarczym
4. Góralice - brukowana nawierzchnia odcinka drogi
5. Piaseczno- cmentarz przykościelny
6. Piaseczno- ogrodzenie parku z bramą
7. Rosnowo - cmentarz rodowy na terenie parku
8. Rosnowo - cmentarz ewangelicki po płd. stronie wsi
9. Stołeczna- cmentarz przykościelny
10. Stołeczna - kaplica pogrzebowa
11. Stołeczna - zachowane nawierzchnie brukowane po płn. zach. stronie ws
12. Strzeszów - cmentarz po płn. stronie wsi
13. Strzeszów - zachowana nawierzchnia brukowana po płn. stronie kościoła
14. Tchórzno - cmentarz ewangelicki
15. Tchórzno - park
16. Trzcianko-Zdrój - aleja lipowa po zewnętrznej stronie murów obronnych
17. Trzcianko-Zdrój - ceglany słupek przed bramą Myśluborską